

Vluchten in een vreemde taal

Verkennd kwalitatief onderzoek naar de ontvangst van
Oekraïense vluchtelingen in het Nederlandse onderwijssysteem

Judith Gerrits – 6237436

Master Meertaligheid en taalverwerving

Eindwerkstuk

Beoordelaar: Jacomine Nortier

Tweede lezer: Sterre Leufkens

1-7-22

Universiteit Utrecht

Abstract

In deze scriptie is onderzocht hoe docenten in Nederland Oekraïense vluchtelingen van alle leeftijden het best in de klas kunnen opvangen en ondersteunen. Dit is gedaan aan de hand van een uitgebreid literatuuronderzoek en een tweeledig verkennend kwalitatief onderzoek waarbij enerzijds Oekraïners zijn geïnterviewd over hun ervaring met het Oekraïense schoolsysteem en hun ervaring in Nederland, en anderzijds docenten een vragenlijst hebben ingevuld over hun ervaring met Oekraïense vluchtelingen in de klas.

Uit dit onderzoek is allereerst gebleken dat docenten Oekraïense vluchtelingen het best kunnen ondersteunen door ruimte te maken voor en rekening te houden met hun moedertaal, zodat de vluchtelingen het Nederlands zo snel mogelijk oppikken. Verder is het met het oog op de leerprestaties belangrijk dat docenten een veilige omgeving creëren in de klas. Ook wordt geadviseerd dat docenten waar mogelijk differentiëren op basis van lengte van verblijf, omdat dit de behoeften van de vluchtelingen sterk kan beïnvloeden. Als laatste is gebleken dat docenten alert moeten zijn op symptomen van trauma. Dit kan direct voorkomen, maar ook pas na meerdere maanden optreden. Het is belangrijk dat docenten weten waar ze terecht kunnen, wanneer de situatie zich voordoet.

Omdat dit een kleinschalig verkennend onderzoek was naar de behoeften van Oekraïense vluchtelingen in Nederland, kunnen de conclusies niet gegeneraliseerd worden. Wel kan aan de hand van dit onderzoek worden geconcludeerd dat meer onderzoek nodig is, om ervoor te zorgen dat Oekraïense vluchtelingen zo goed mogelijk opgevangen en ondersteund kunnen worden, zoals een onderzoek op grotere schaal naar de behoeften van Oekraïense vluchtelingen zowel in als buiten het onderwijs.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1 Dit onderzoek	5
2. Methode	7
2.1 Literatuuronderzoek	7
2.2 Kwalitatief onderzoek	9
3. Literatuuronderzoek	13
3.1 Vraagstelling	13
3.2 Resultaten	13
3.2.1 Taalsituatie Oekraïne	13
3.2.2 Transfer	14
3.2.3 Integratie	16
3.2.4 Traumaverwerking	22
3.3 Samengevat	23
4. Kwalitatief onderzoek	25
4.1 Vraagstelling	25
4.2 Resultaten	25
4.2.1 Oekraïners	25
4.2.2 Docenten	29
4.3 Samengevat	32
5. Discussie	34
5.1 Interpretatie en uitkomsten van het onderzoek	34
5.2 Praktische implicaties	36
5.3 Vervolgonderzoek	38
6. Conclusie	40
7. Bibliografie	42
8. Bijlagen	47
Bijlage A: Zoektermen literatuuronderzoek	47
Bijlage B: Vragenlijst Oekraïners	48
Bijlage C: Vragenlijst docenten	49

1. Inleiding

Op 24 februari 2022 viel de Russische Federatie Oekraïne binnen. Hoewel dit niet geheel als een verrassing kwam – Rusland liet immers al sinds oktober 2021 militaire eenheden in grensgebieden verzamelen – was dit door velen, onder wie Bert Lanting, voormalig correspondent voor de Volkskrant in Moskou, niet voorzien. In een vraaggesprek voor de website van de Volkskrant zegt hij diezelfde dag: ‘Ik had niet verwacht dat het zo snel zou gaan. Al behoorde ik tot de aanhangers van de meest sombere scenario’s.’ (Kuiper, 2022a).

In de dagen hierna baande het Russische leger zich een weg door Oekraïne vanaf vier fronten. Vanuit het grensgebied in het noorden van Oekraïne waren troepen onderweg naar Kyiv. In het noordwesten werd de gang naar Charkiv ingezet. In het westen was het Russische leger onderweg naar Marioepol en vanuit de Krim, die al in 2014 door Rusland geannexeerd werd, gingen er troepen naar Cherson en Odessa (NOS, 2022a).

Al in de eerste week van de Russische invasie werden er 2000 burgerdoden gemeld en vluchten ruim 1 miljoen Oekraïners het land uit. In de weken die volgden liep dat aantal snel op. Steden werden gebombardeerd, kerncentrales lagen onder vuur en gepantserde voertuigen waren in een 60 kilometer lang konvooi onderweg naar de hoofdstad (NOS, 2022a).

Op 3 juni 2022 was de oorlog precies honderd dagen bezig. ‘Tienduizenden doden, tientallen verwoeste steden en ruim 14 miljoen vluchtelingen in binnen- en buitenland.’, schreef de NOS (Balduk, 2022). In het noorden van Oekraïne was het Russische leger teruggetrokken, in het zuiden waren de Russen tot stilstand gebracht. In de Donbas, een regio in het Oosten van Oekraïne, vond echter nog altijd een zware strijd plaats, waarbij zowel Rusland als Oekraïne veel manschappen verloor (Ramdharie, 2022).

President Zelensky hoopt nog altijd de situatie van voor 24 februari terug te kunnen krijgen. De president van Oekraïne, die zich steeds bedient van onverschrokken taal, wil echter niet ten koste van alles blijven vechten. In een interview met Nieuwsuur zei hij: ‘We willen vechten tot de laatste snik, maar niet tot de laatste mens’ (NOS, 2022b).

Eind juni worden 66.780 Oekraïense vluchtelingen in Nederland opgevangen (Ministerie van Algemene Zaken, 2022). Al deze Oekraïners proberen een plekje te vinden in locaties voor noodopvang, waarvoor 51.469 bedden beschikbaar zijn gesteld, of in gastgezinnen die in (een deel van) hun huis plaats maken voor Oekraïense vluchtelingen. De Oekraïners worden in Nederland over het algemeen met open armen verwelkomd. Ze kunnen visumvrij reizen en hebben overal in Europa recht op huisvesting, inkomen, onderwijs en zorg (Overbeek, 2022).

Van de 66 duizend vluchtelingen zullen zo'n 25 duizend kinderen binnenkort in Nederland naar school gaan (Meijer, 2022). Hoe dit onderwijs zal worden ingevuld is nog niet overall duidelijk. Het is belangrijk dat kinderen zich veilig voelen en wennen aan school in Nederland. Er zal dus niet alleen aandacht moeten worden besteed aan taal en cultuur, maar aan sport en beeldende vorming (Meijer, 2022). Omdat de Oekraïense kinderen vluchtelingen zijn, is de kans groot dat ze veel moeten verwerken: van de beangstigende situatie in hun moederland tot het wennen aan een nieuw, onbekend land. Het is daarom essentieel dat kinderen eerst de ruimte krijgen om te wennen aan Nederland en aan de nieuwe school. Om die reden zullen leerprestaties in het begin op een laag pitje staan. Tegelijkertijd moeten leerprestaties niet uit het oog verloren raken. Ervoor zorgen dat kinderen zich veilig en prettig voelen in de klas, kan ze niet alleen helpen hun plekje te vinden en relaties op te bouwen met leeftijdsgenoten, maar kan ook de leerprestaties verbeteren (Vansteenkiste, 2010).

In dit verslag zal de aandacht vooral worden gevestigd op NT2-onderwijs. Hoewel hierbij het leren van de Nederlandse taal centraal staat, is het belangrijk dat de moedertaal niet uit het oog verloren raakt. Ruimte maken voor de moedertaal van NT2-leerlingen maakt de klas niet alleen een prettige omgeving voor de leerlingen, maar helpt hen ook bij het leren van het Nederlands. Hoe docenten dit het best kunnen aanpakken, en dus Oekraïense vluchtelingen het best kunnen helpen, is een van de onderwerpen die in dit verslag aan bod komen.

1.1 Dit onderzoek

Het is dus van belang dat mensen zich op school prettig voelen, onder andere om leerprestaties te verbeteren. Daarom zal er in dit verslag worden onderzocht hoe Nederlandse docenten kunnen zorgen dat vluchtelingen uit Oekraïne zich zo snel mogelijk veilig en prettig voelen in het onderwijs in Nederland. Om dit te onderzoeken is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: 'Welke kennis en vaardigheden naast kennis van het Nederlands moeten docenten inzetten in hun onderwijs NT2 aan Oekraïense vluchtelingen van alle leeftijden?'. Deze onderzoeksvraag zal aan de hand van vier deelvragen worden beantwoord:

1. Wat zijn de behoeften van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?
2. Wat is het effect van trauma op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?

3. Wat is het effect van het wisselen van schoolsystemen op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in het reguliere onderwijssysteem in Nederland?
4. Wat kunnen docenten doen om vluchtelingen uit Oekraïne te helpen bij het leren van het Nederlands?

Bij Deelvraag 1 wordt naar aanleiding van Vansteenkiste (2010) verwacht dat Oekraïense vluchtelingen behoefte hebben aan een veilige omgeving. Wat zij verder nodig hebben zal mogelijk voor een deel afhankelijk zijn van hoelang zij in Nederland willen blijven. Bij Deelvraag 2 wordt op basis van Fazel en Stein (2002) verwacht dat veel vluchtelingen trauma's zullen hebben opgelopen tijdens de vlucht naar Nederland en dat trauma de integratie van vluchtelingen in de weg kan zitten. Hierover geeft Hoofdstuk 3 meer informatie. Bij Deelvraag 3 wordt verwacht dat het wisselen van schoolsystemen een effect kan hebben op de integratie van vluchtelingen (De Heus & Dronkers, 2010). Ook dit wordt in Hoofdstuk 3 verder besproken. Bij Deelvraag 4 wordt verwacht dat men rekening zal moeten houden met het effect van transfer, oftewel de invloed die de moedertaal op de verwerving van een tweede taal kan hebben (Bossers et al., 2020). Verder is de verwachting dat er in de les ruimte moet blijven voor de moedertaal en dat docenten ervoor moeten zorgen dat leerlingen zich prettig voelen in de les.

Dit verslag is als volgt opgebouwd. Om te beginnen wordt de methode van het literatuuronderzoek en van het kwalitatief onderzoek beschreven. Vervolgens worden eerst de resultaten naar aanleiding van het literatuuronderzoek besproken, gevolgd door de resultaten van het kwalitatief onderzoek. In de discussie worden de onderzoeksvraag en deelvragen beantwoord, praktische implicaties van het onderzoek gegeven en mogelijkheden voor vervolgonderzoek benoemd. Als laatste zal in de conclusie worden teruggekeken op dit onderzoek.

2. Methode

De onderzoeksvraag en deelvragen zullen aan de hand van een driedelig onderzoek worden beantwoord. Allereerst zal er een literatuuronderzoek worden gedaan. Verder zal er een kwalitatief onderzoek worden gedaan waarbij Oekraïners in Nederland zullen worden geïnterviewd om hun ervaringen in Nederland en hun ervaring met het Oekraïense en eventueel Nederlandse schoolstelsel te bespreken. Als laatste zullen Nederlandse docenten die Oekraïense vluchtelingen in de klas hebben worden geïnterviewd over hun ervaringen en over de mogelijkheden om de vluchtelingen tegemoet te komen.

2.1 Literatuuronderzoek

Met het literatuuronderzoek zal worden gepoogd deelvragen 2, 3 en 4 te beantwoorden. Om dit goed te kunnen doen, worden de selectiecriteria, zoekstrategieën en dataverzameling in dit hoofdstuk uiteengezet.

2.1.1 Selectiecriteria

Om te beginnen is er bedacht welke onderwerpen relevant zijn voor dit onderzoek. De bronnen die voor het literatuuronderzoek worden gebruikt, moeten aan bepaalde eisen voldoen, afhankelijk van het onderwerp. Voornamelijk wordt er gekeken naar de soort informatie die nodig was. Wanneer het gaat om een wetenschappelijk artikel, zal er worden gekeken naar de steekwoorden die worden gebruikt om het artikel samen te vatten.

Bij het onderwerp transfer is er voornamelijk gezocht naar wetenschappelijke artikelen die een duidelijke en eenduidige definitie geven van het begrip transfer, zowel in brede als in nauwe zin. Verder is er gezocht naar bronnen die een beeld geven van de huidige situatie in het taalonderwijs. Specifiek is er gezocht naar bronnen die minder dan vijf jaar geleden zijn gepubliceerd.

Voor informatie over de huidige taalsituatie in Oekraïne wordt voornamelijk gezocht naar recente, feitelijke beschrijvingen van de huidige situatie. Verder wordt er gekeken naar bronnen die een duidelijke beschrijving geven van het Oekraïense taalbeleid in de afgelopen eeuw. Voor het onderwerp integratie is het voornamelijk belangrijk dat een bron integratie van vluchtelingen beschrijft. Daarom is gezocht naar bronnen met de steekwoorden 'Integration' en 'Refugee'.

Informatie over het effect van schoolsystemen moet expliciet gaan over het effect dat het wisselen van schoolsystemen heeft op migranten en vluchtelingen. Daarom zal worden gezocht naar bronnen met de steekwoorden 'educational achievement', 'immigrants' en

'educational system'. Om de schoolsystemen in Oekraïne en Nederland te beschrijven, wordt gezocht naar bronnen met objectieve informatie over deze schoolsystemen.

2.1.2 Zoeken naar literatuur

Naar wetenschappelijke artikelen is gezocht met behulp van de zoekmachine Google Scholar en de online collectie van de Universiteitsbibliotheek Utrecht via WorldCat. Op beide websites zijn bronnen gezocht met behulp van Engelse en Nederlandse zoektermen. Naar bronnen over integratie is bijvoorbeeld gezocht met behulp van de zoektermen 'Successful integration' en 'Succesvolle integratie'. Een overzicht van alle gebruikte zoektermen is te vinden in Bijlage A. Verder is in Tabel 1 een overzicht te zien van de data waarop er naar bronnen over de verschillende onderwerpen is gezocht.

Tabel 1

Overzicht van de onderwerpen en data waarop het literatuuronderzoek heeft plaatsgevonden.

Onderwerp	Datum
Transfer	16-05-22
Taalsituatie Oekraïne	11-05-22
Integratie	18-05-22, 1-06-22
Wisselen van schoolsystemen	18-05-22
Oekraïens schoolstelsel	16-05-22
Nederlands schoolstelsel	31-05-22

2.1.3 Dataverzameling en analyse

De gevonden bronnen zullen per onderwerp worden geordend en de nuttige informatie zal worden geëxtraheerd. Eerst worden de bronnen zorgvuldig gelezen en worden relevante onderdelen gemarkeerd. Vervolgens worden de gemarkeerde onderdelen met elkaar vergeleken: sluiten ze bij elkaar aan of spreken ze elkaar tegen? Wat voor soort onderzoek wordt er beschreven en welke conclusies worden er getrokken? De relevante conclusies waar het grootste deel van de gevonden bronnen het over eens is, zullen in de resultatensectie van het literatuuronderzoek worden benoemd.

De onderwerpen die voornamelijk feitelijke, objectieve informatie vereisen, ondergaan een andere manier van dataverzameling. Er wordt voor deze onderwerpen gezocht naar

betrouwbare websites, zoals overheidswebsites. Informatie op de gevonden webpagina's wordt geanalyseerd en in de resultatensectie beschreven.

2.2 Kwalitatief onderzoek

Om de onderzoeksvraag en deelvragen te beantwoorden zal naast het literatuuronderzoek een tweeledig kwalitatief onderzoek worden gedaan. Om te beginnen zullen mensen uit Oekraïne worden geïnterviewd over hun ervaring met en kennis van het Oekraïense schoolsysteem, zodat met die informatie een vergelijking kan worden gemaakt met het Nederlandse schoolsysteem. Vervolgens zullen Nederlandse docenten die Oekraïense vluchtelingen in de klas hebben een vragenlijst beantwoorden en worden geïnterviewd om hun ervaringen te bespreken. Met die informatie wordt gepoogd de behoeften van Oekraïense vluchtelingen in de klas in kaart te brengen. Op die manier wordt gezocht naar een antwoord op de onderzoeksvraag en de deelvragen.

2.2.1 Oekraïners

Er is op twee manieren contact gezocht met mensen uit Oekraïne. Om te beginnen is een oproep gedaan op verschillende socialemediawebsites. Verder is gebruik gemaakt van het persoonlijk netwerk. Via e-mail was er contact met vijf Oekraïners, van wie er uiteindelijk vier deelnemen aan het onderzoek.

Participanten. De vier Oekraïners die deelnemen aan het onderzoek zijn vrouwen van tussen de 26 en 49 jaar oud. Twee van de Oekraïners zijn drie maanden in Nederland en zijn omwille van de oorlog in Oekraïne gevlucht. Zij hebben allebei in Oekraïne Nederlands gestudeerd en beheersen daarom de taal goed. De andere twee respondenten zijn al langer in Nederland: respectievelijk vijf en negen jaar. Een van hen wil het interview graag in het Engels doen, de ander spreekt Nederlands.

Drie van de Oekraïners hebben Russisch als moedertaal, maar geven aan het Oekraïens ook vloeiend te beheersen. Een van de Oekraïners heeft het Oekraïens als moedertaal en beheerst het Russisch als tweede taal. Een overzicht van de participanten in dit onderzoek is te zien in Tabel 2.

Tabel 2

Overzicht van de Oekraïense participanten.

	Participant 1	Participant 2	Participant 3	Participant 4
Leeftijd	49	37	26	36
Lengte van verblijf	5 jaar	9 jaar	3 maanden	3 maanden
Geboorteplaats	Rivne	Dnjepropetrovsk regio	Chepetivka	Kyiv
Moedertaal	Russisch	Oekraïens	Russisch	Russisch

Interviews. De interviews zullen met behulp van videobellen plaatsvinden. Een vragenlijst is opgesteld aan de hand waarvan de interviews zullen worden gehouden. De vragenlijst bestaat uit drie onderdelen. De eerste categorie bestaat uit vragen die te maken hebben met het Oekraïense schoolsysteem. De tweede categorie bestaat uit vragen die te maken hebben met de behoefte van Oekraïense vluchtelingen in Nederland en specifiek op Nederlandse scholen. De laatste categorie bestaat uit vragen die gaan over de ervaring met Nederland.

De vragenlijst zal tijdens het houden van de interviews slechts een hulplijn zijn. Het is de bedoeling dat alle vragen van de vragenlijst worden beantwoord, maar het is absoluut mogelijk om hiervan af te wijken, wanneer de participanten meer te vertellen hebben dan de onderwerpen op de vragenlijst toelaten. De complete vragenlijst kan worden geraadpleegd in Bijlage B.

Analyse. Na afloop van het laatste interview zal worden bekeken wat de participanten op de vragen hebben geantwoord. De antwoorden van de participanten zullen met elkaar worden vergeleken. Wanneer het grootste deel van de participanten het met elkaar eens was over een onderwerp, zal die mening worden gemarkeerd als opvallend of belangrijk. De resultaten van dit analyseproces zullen worden beschreven in Hoofdstuk 4.2.1.

2.2.2 Docenten

Ook met docenten is op twee manieren contact gezocht: allereerst is er op verschillende sociale media een bericht geplaatst met een oproep om mee te doen aan dit onderzoek. Hierbij is duidelijk gemaakt dat het niet uitmaakt welke leeftijd de Oekraïners in de klas hebben. Of het klassikale lessen zijn door een opgeleide NT2-docent maakt voor dit onderzoek ook niet uit; vrijwilligers die lesgeven, maar geen opleiding tot docent hebben gedaan, worden ook meegenomen in dit onderzoek. Verder is gebruik gemaakt van het

persoonlijk netwerk om in contact te komen met een NT2-docent die Oekraïners in de klas heeft.

Participanten. Vier docenten hebben meegedaan aan dit onderzoek. Drie van hen hebben uitsluitend de vragenlijst ingevuld. Slechts een van de docenten is geïnterviewd. De docenten geven les aan verschillende doelgroepen. Drie van de docenten hebben meerdere jaren leservaring: tussen de vijf en vijftien jaar. Eén van de docenten heeft slechts vier weken leservaring. Wel hebben alle docenten de Pabo afgerond. Een overzicht van de docenten die deelnamen aan dit onderzoek is te zien in Tabel 3.

Tabel 3

Overzicht van de docenten.

	Vragenlijst			Interview
	Participant A	Participant B	Participant C	Participant D
Doelgroep	Basisschool	Volwassenen	Schakelklas	Middelbare school
Leservaring	15 jaar	4 weken	11 jaar	5 jaar
Klassamenstelling	Oekraïners en anderstaligen	Oekraïners	Oekraïners	Oekraïners

Vragenlijst. De vragen in de vragenlijst die Participanten A, B en C invullen en aan de hand waarvan het interview met Participant D zal plaatsvinden, hebben betrekking op de ervaring van de docenten met de Oekraïners in de klas. Zo wordt er bijvoorbeeld gevraagd of de docenten merken dat de vluchtelingen moeten wennen aan de Nederlandse gebruiken, of ze behoefte hebben aan extra ondersteuning en of de docenten dat kunnen bieden, en of er op de school van de docent ruimte is voor traumaverwerking.

Het interview met Participant D volgt de onderwerpen van de vragenlijst, maar net als bij de interviews met de Oekraïense participanten is het tijdens het interview mogelijk hiervan af te wijken. Zo kan er tijdens het interview extra informatie worden verzameld, hetgeen met uitsluitend de vragenlijst niet mogelijk is.

Analyse. Nadat de docenten de vragenlijst hebben ingevuld en na afloop van het interview met Participant D zullen de antwoorden worden geanalyseerd. Dit zal op dezelfde manier als bij de interviews met de Oekraïense participanten worden gedaan; de antwoorden worden met elkaar vergeleken. Wanneer de meerderheid van de participanten het met elkaar eens is, wordt dat antwoord

voor dit onderzoek als belangrijk of opvallend gemarkeerd. De resultaten van dit analyseproces zullen worden beschreven in Hoofdstuk 4.2.2.

3. Literatuuronderzoek

In dit hoofdstuk staat het literatuuronderzoek beschreven. Allereerst worden de deelvragen die met behulp van het literatuuronderzoek beantwoord zullen worden, herhaald. Vervolgens worden de resultaten beschreven, waarna de belangrijkste uitkomsten van dit literatuuronderzoek worden samengevat.

3.1 Vraagstelling

Met dit literatuuronderzoek zullen drie deelvragen worden beantwoord: Deelvraag 2: 'Wat is het effect van trauma op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?', Deelvraag 3: 'Wat is het effect van het wisselen van schoolsystemen op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in het reguliere onderwijssysteem in Nederland?' en Deelvraag 4: 'Wat kunnen docenten doen om vluchtelingen uit Oekraïne te helpen bij het leren van het Nederlands?'. Deelvraag 2 wordt voor een deel met behulp van het kwalitatief onderzoek beantwoord. De samenvatting van het literatuuronderzoek zal dus geen volledig antwoord op deze vraag bevatten.

3.2 Resultaten

De resultaten van dit literatuuronderzoek zullen aan de hand van twee hoofdonderwerpen worden besproken: transfer en integratie. Deze hoofdonderwerpen zijn verdeeld in een aantal deelonderwerpen. Ieder deelonderwerp staat in een eigen paragraaf beschreven.

3.2.1 Taalsituatie Oekraïne

Oekraïens was niet altijd de meestgesproken taal in Oekraïne. Pas in 1918, toen na de Russische Revolutie in 1917 en 1918 de Oekraïense Nationale Republiek (ONR) werd uitgeroepen, kwam er een officieel taalbeleid (Søvik, 2007). De ONR was echter van korte duur en werd in 1920 weer opgeheven na jaren van burgeroorlog die leidden tot de Oekraïense Sovjet Republiek (OSR). Tijdens de eerste jaren van de Sovjet-Unie was er veel aandacht voor de inheemse talen. Vanaf 1923 was Oekraïens zelfs als voertaal verplicht op school. In 1926 was ruim twee derde van de overheidscommunicatie in het Oekraïens. Als spreektaal kwam het Oekraïens echter niet ver en werd voornamelijk Russisch gehanteerd (Søvik, 2007). In de jaren '30 en '40 groeide het belang van het Russisch geleidelijk. Onder leiding van Nikita Chroesjtsjov die van 1953 tot 1964 secretaris-generaal van de Communistische Partij was, werd het Russisch zowel in theorie als in de praktijk op een

voetstuk gezet, wat het Oekraïens en andere nationale talen niet ten goede kwam. Zo werd onderwijs niet meer in het Oekraïens gegeven en werden mensen aangemoedigd zo veel mogelijk Russisch te spreken (Søvik, 2007).

In de jaren 1990-1991 stortte de Sovjet-Unie ineen en verklaarden vele Sovjetrepublieken zich onafhankelijk, waaronder Oekraïne. Voorafgaand aan de onafhankelijkheidsverklaring werd in 1989 de *Law on languages in the Ukrainian SSR* aangenomen, die het Oekraïens benoemde tot enige nationale taal. Het Russisch bleef echter de taal voor de internationale communicatie en mocht nog altijd vrij worden gebruikt. Hoewel deze wet dus het Oekraïens leek te beschermen, veranderde deze in feite weinig aan de situatie van dat moment (Søvik, 2007). Bij de benoeming van van president Leonid Kravtsoek (1991-1994) werd het Oekraïens officieel de dominante taal (Kulyk, 2006).

De taalsituatie in Oekraïne is zeker in het afgelopen decennium veel aan verandering onderhevig geweest (Ratinggroup, 2022). De voornaamste oorzaak hiervoor is de steeds dreigender wordende houding van Rusland, dat in 2014 de Krim annexeerde en in 2022 het land binnenviel. Als gevolg hiervan veranderden de aantallen Russisch en Oekraïens sprekende Oekraïners. Zo is het aantal Oekraïners dat aangeeft Oekraïens als moedertaal te hebben met bijna 20% gestegen (van 57% in 2012 naar 76% in 2022), terwijl het aantal mensen dat aangeeft Russisch als moedertaal te hebben met ruim 20% is geslonken (van 42% in 2012 naar 20% in 2022). Zelfidentificatie is echter niet hetzelfde als dagelijks taalgebruik. Daar wordt in de peiling van Ratinggroup (2022) dan ook onderscheid in gemaakt. 48% van de respondenten van deze peiling geeft aan uitsluitend Oekraïens te spreken (ten opzichte van 44% in 2012), 18% geeft aan uitsluitend Russisch te spreken (ten opzichte van 40% in 2012) en 32% van de Oekraïners geeft aan tweetalig te zijn (ten opzichte van 15% in 2012).

De populatie Oekraïens- en Russischsprekende Oekraïners is op de kaart duidelijk aan te wijzen. In het zuidoosten van het land, de Donbas, wordt voornamelijk Russisch gesproken. In het noorden en westen van het land is het Oekraïens de dominante taal. Verreweg de meeste Oekraïners (83%), zowel in het Oekraïenssprekende deel als in het Russischsprekende deel, zouden het benoemen van het Oekraïens als enige officiële taal in Oekraïne inmiddels steunen (Ratinggroup, 2022).

3.2.2 Transfer

Na tientallen jaren van discussie is inmiddels duidelijk dat een moedertaal, oftewel T1, een rol speelt in de verwerving van een tweede taal, T2. Dit zou betekenen dat het Oekraïens

en het Russisch mogelijk een rol spelen in de verwerving van het Nederlands voor Oekraïense vluchtelingen. De mate van de invloed van de T1 is echter nog altijd onderwerp van discussie.

Iemand die een T2 leert, valt vaak terug op zijn kennis van zijn T1. Dit kan op meerdere manieren. Een heel duidelijke manier is het gebruiken van woorden uit de T1 in de T2. Wat ook voorkomt, is dat grammaticale constructies of uitspraakgewoonten uit de T1 in de T2 worden gebruikt. Dit meenemen van T1-aspecten in de toepassing van de T2 wordt *language transfer* genoemd (Lado, 1957). Transfer, in brede zin, is een begrip uit de onderwijspsychologie dat inhoudt dat het leren van vaardigheid A het leren van de hierop volgende vaardigheid B zal beïnvloeden (Jakobovits, 1970 in Gass, 1979). In taalkundige zin houdt transfer dus in dat patronen uit de T1 worden meegenomen naar de T2-verwerving.

Transfer kan in positieve en negatieve zin optreden. Negatieve transfer ontstaat wanneer twee talen op het gebied van een bepaald talig aspect in grote mate van elkaar verschillen. De transferhypothese voorspelt dat dit in de verwerving van de T2 moeilijkheden veroorzaakt (Bossers et al., 2020). Het zal dan dus langer duren voor degene die de T2 leert dat talige aspect verworven heeft.

Transfer kan de verwerving van een tweede taal echter ook op positieve manier beïnvloeden. Wanneer de T1 en de T2 binnen een talig aspect (grotendeels) overeenkomen, kan worden voorspeld dat de verwerving hiervan makkelijker gaat.

Hoewel transfer niet alle fouten in het taalverwervingsproces kan verklaren, is wel duidelijk dat dit een rol speelt in de kwaliteit van het aanleren van een T2. Kennis van verschillen en overeenkomsten tussen de T1 en T2 zal docenten dus helpen bij het ondersteunen van T2-verwervers. Aan de hand van transfer kunnen docenten dus tot op zekere hoogte voorspellen waar hun leerlingen meer hulp bij nodig zullen hebben en wat hun leerlingen juist gemakkelijker zal afgaan. In taallessen wordt echter nog maar weinig gebruik gemaakt van inzichten over transfer (James, 2018).

Voor docenten blijkt het gebruikmaken van de inzichten over transfer in de lespraktijk lastig. Naast het feit dat transfer vooral onder taalkundigen een bekend begrip is, maar minder onder taaldocenten, hangt het effect van transfer af van verschillende factoren, waaronder de leeftijd van de leerder, in hoeverre de talen van elkaar verschillen (taalafstand) en het T2-niveau van de leerder (Kepa & Itziar, 2018). Hoe groter de taalafstand is, oftewel hoe meer talen van elkaar verschillen, hoe groter de kans op negatieve transfer. In NT2-onderwijs bestaan klassen over het algemeen uit mensen van verschillende taalachtergronden en leeftijden. Al deze cursisten vereisen dus in feite een andere aanpak van de docent. Omdat een NT2-docent simpelweg geen tijd heeft om zich in alle taalachtergronden te verdiepen en

omdat er in de les doorgaans geen tijd is om te differentiëren in taalachtergronden, is het niet realistisch om van een docent te verwachten dat er gebruik wordt gemaakt van transfer.

Dat doet echter niets af aan de potentieel positieve effecten van het gebruik van transfer. Docenten kunnen worden geholpen met (les)materiaal dat ze kunnen inzetten om beter in te spelen op de taalverschillen.

3.2.3 Integratie

Wanneer mensen naar een ander land verhuizen is het belangrijk dat ze hun plek vinden in een nieuwe maatschappij. Dit kan op verschillende manieren gebeuren. Om te beginnen kan het zo zijn dat de bevolkingsgroep in het nieuwe land op zichzelf blijft en weinig te maken wil hebben met de cultuur en mensen van het nieuwe land. Dit heet segregatie. Wanneer segregatie optreedt houdt een bevolkingsgroep erg vast aan de eigen taal en cultuur en sluit deze zich als het ware af van de maatschappij (Lindner, 2002). Segregatie kan ook optreden wanneer de bevolking van het nieuwe land niet openstaat voor de komst van de nieuwe bevolkingsgroep. De autochtone bevolking heeft veel invloed op hoe de komst van migranten verloopt (Reitz, 2002).

Een andere manier waarop de verhuizing naar een nieuw land kan verlopen is door assimilatie. Bij assimilatie nemen mensen de cultuur van het nieuwe land volledig over. De taal en cultuur van het land van oorsprong vervagen vaak snel. Integratie zit in feite tussen segregatie en assimilatie in: mensen zoeken aansluiting met de cultuur en de mensen van het nieuwe land, maar behouden ook bepaalde elementen uit de eigen cultuur (Bolt et al., 2010). In Nederland wordt deze manier het meest aangemoedigd (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2022). Daarom zal in dit artikel worden gezocht naar manieren om mensen uit Oekraïne te helpen bij hun integratie in Nederland.

Er zijn verschillende redenen waarom (groepen) mensen naar een ander land verhuizen. Dit kan zijn omwille van economische motieven, carrièrekansen, liefde, of talloze andere redenen. Er is echter een verschil tussen mensen die vrijwillig naar een ander land migreren en mensen die hun land van oorsprong ontvluchten. Van de term 'migrant' is geen eenduidige definitie. In de wetenschappelijke literatuur wordt deze term overwegend gebruikt als overkoepelend begrip om een persoon die naar een ander land verhuist. Sommigen zien mensen die hun land gedwongen verlaten als migrant. In andere definities worden vluchtelingen niet als migrant gezien (Donato & Ferris, 2020). Vluchtelingen worden gedefinieerd als mensen die omwille van factoren als ras, religie en politieke overtuigingen niet in hun land van oorsprong kunnen wonen (Donato & Ferris, 2020). De overheid of de

vluchtelingenorganisatie van de VN bepaalt of iemand een vluchteling is. Wanneer de status 'vluchteling' nog niet aan iemand is toegekend, is iemand asielzoeker. Asielzoekers moeten kunnen aantonen dat ze vluchteling zijn om bescherming aan te kunnen vragen in een land. Wanneer deze bescherming wordt toegekend, worden asielzoekers 'statushouders' genoemd (Stichting Vluchteling, 2021).

Oekraïners die in dit onderzoek centraal staan, zijn vluchtelingen, omdat zij Oekraïne hebben moeten verlaten omwille van de onveilige situatie die de oorlog met Rusland heeft veroorzaakt.

De rol van taal bij integratie. Het beheersen van de dominante taal in een land lijkt een positieve invloed te hebben op de integratie in dat land (De Cuyper & González Garibay, 2014). De invloed van taal op integratie wordt in de wetenschappelijke literatuur veelal bestudeerd met betrekking tot de arbeidsmarkt: iemand die de dominante taal van een land leert, kan productiever zijn, waardoor die persoon meer verdient (González Garibay & De Cuyper, 2013). Zoals in de volgende paragraaf zal worden uitgelegd is werk, en dus positie op de arbeidsmarkt, een belangrijke factor bij integratie. Het is dus van belang dat migranten en vluchtelingen de taal leren. Dit wil echter niet zeggen dat ze moeten assimileren en hun moedertaal volledig achter zich moeten laten. Zoals in Paragraaf 3.2.2 duidelijk werd, kan de moedertaal namelijk een rol spelen in de verwerving van de T2.

Niet alleen op het gebied van transfer kan de moedertaal een rol spelen bij het verwerven van de T2. Mensen die twee talen beheersen, hebben niet twee strikt gescheiden taalsystemen in hun hoofd. De T1 en de T2 zijn met elkaar verbonden. Dit wordt het *Common Underlying Proficiency* model genoemd (Baker, 2001). Dat wil zeggen dat mensen de kennis die ze hebben van de T1 kunnen gebruiken bij het leren van de T2. Zo hoeven ze bijvoorbeeld niet meer te leren wat het concept 'appel' inhoudt; ze hoeven daar slechts het goede woord uit de nieuwe taal aan te verbinden.

Wanneer iemand wordt gedwongen uitsluitend een onderontwikkelde T2 te gebruiken, zal dit negatieve effecten hebben (Baker, 2001). Die persoon kan informatie bijvoorbeeld niet goed verwerken, omdat zijn luistervaardigheid in de T2 nog onvoldoende ontwikkeld is. Op die manier zal die persoon de T2 minder snel leren. Wanneer men verwacht dat vluchtelingen de dominante taal van een land, in dit geval het Nederlands, zo snel mogelijk verwerven, werkt het dus averechts om te eisen dat de T1, in dit geval het Oekraïens of Russisch, niet meer gebruikt wordt.

Andere factoren die meespelen bij integratie. Ager en Strang (2008) hebben onderzocht welke factoren meespelen bij integratie. Zij hebben tien factoren gevonden die de mate van succes bij integratie van vluchtelingen kunnen bepalen. Deze factoren zijn verdeeld over vier categorieën. Allereerst is er de categorie 'markeerders en middelen'. Tot deze categorie behoren werk, huisvesting, onderwijs en gezondheid. Deze vier factoren worden door Ager en Strang (2008) gezien als markeerders, omdat je aan deze factoren kunt zien in hoeverre vluchtelingen geïntegreerd zijn. De reden dat deze factoren als middelen worden gezien, is dat je ze alle vier nodig hebt om goed te kunnen integreren.

Vluchtelingen zijn over het algemeen relatief hoger opgeleid dan veel andere groepen migranten (Ager & Strang, 2008). Het lastige is dat ze dit niet met diploma's en getuigschriften kunnen bewijzen, omdat ze vaak plotseling hun huis en haard achter hebben moeten laten. Daarom is het voor vluchtelingen moeilijk om op het juiste niveau aan het werk te kunnen. Een oplossing die Ager en Strang (2008) voor dit probleem opperen is het volgende: ontwikkel een programma waardoor hun vaardigheden en kwalificaties kunnen worden omgezet naar wat ze in het nieuwe land, Nederland dus, zouden zijn, zodat ze op hun eigen niveau aan de slag kunnen.

Huisvesting heeft een grote invloed op het mentale en emotionele welzijn van vluchtelingen. Het is belangrijk dat mensen zich veilig en zeker voelen op de plek waar ze wonen. Dit draagt bij aan het verbeteren van de mentale gezondheid. Ook heeft huisvesting grote invloed op de sociale en culturele aspecten van integratie (Ager & Strang, 2008).

Volgens Ager en Strang (2008) zorgt een goede gezondheid ervoor dat mensen kunnen en willen deelnemen aan de maatschappij. Het is dus belangrijk dat vluchtelingen bij een dokter terecht kunnen. Een probleem dat vaak optreedt, is dat vluchtelingen de taal niet spreken en niet weten waar ze terecht kunnen. Daarom is het belangrijk dat een land ze daarin tegemoetkomt.

Onderwijs is natuurlijk belangrijk wanneer het gaat om het leren van de taal en het verwerven van nuttige kennis en vaardigheden om een plekje te vinden in de maatschappij. Onderwijs heeft volgens Ager en Strang (2008) echter nog een belangrijke functie: sociaal contact. Scholen zijn voor zowel kinderen als ouders een plek om in contact te komen met leeftijdsgenoten. Onderwijs speelt dus een onmisbare rol in het opbouwen van relaties. Dit heeft dan ook grote invloed op de volgende categorie: sociale connectie.

Onder deze categorie vallen drie factoren: *social bridges*, oftewel sociaal contact met andere gemeenschappen, *social bonds*, oftewel banden met familie en vrienden en *social*

links, oftewel de band tussen een individu en de overheid. Deze laatste is van belang, omdat vluchtelingen vaak een beroep moeten doen op overheidsdiensten. Het is dus belangrijk dat ze hier vertrouwen in hebben en weten waar ze terecht kunnen (Ager & Strang, 2008).

De derde categorie die Ager en Strang (2008) benoemen is *facilitators*, oftewel aspecten die de integratie vergemakkelijken. Hieronder scharen zij kennis van taal en cultuur, en veiligheid en stabiliteit. Vluchtelingen hebben moeite met integreren op een plek waar ze zich niet veilig voelen.

De laatste categorie is volgens Ager en Strang (2008) de fundering van integratie, namelijk: burgerschap en rechten. Een land dat vluchtelingen opvangt moet hier dan ook stappen in zetten. Vluchtelingen hebben, net als ieder ander mens op de wereld, recht op aspecten als waardigheid, gelijkheid en rechtvaardigheid. Een overheid zal maatregelen moeten treffen om vluchtelingen te helpen bij het verkrijgen van burgerschap.

Belangrijk om te weten bij het schema van Ager en Strang (2008) is dat al deze factoren elkaar beïnvloeden. Philimooore en Goodson (2008) zagen bijvoorbeeld dat er problemen zullen ontstaan binnen werk en onderwijs, wanneer gezondheid en huisvesting niet goed gaan. Daarom is het belangrijk dat al deze factoren goed geregeld zijn, om vluchtelingen de mogelijkheid te geven zo goed mogelijk te integreren in het nieuwe land.

Belang van schoolsystemen. Onderwijs wordt gezien als een belangrijke bepalende factor bij het succes van integratie in een nieuw land. Dit is echter niet alleen een kwestie van naar school gaan en profiteren van de voordelen van omgaan met leeftijdsgenoten. Bij het verhuizen naar een ander land moeten kinderen vaak wisselen van schoolstelsel. Hoewel schoolsystemen op het eerste oog niet inhoudelijk van elkaar lijken te verschillen, is wisselen van schoolstelsel vaak niet gemakkelijk voor kinderen. Dit heeft dan ook effect op de leerprestaties. Dronkers et al. (2012) claimen het volgende: hoe groter de verschillen tussen de schoolsystemen, hoe groter de verschillen in leerprestaties van native en niet-native studenten in het voordeel van de natives.

De leerprestaties van migrantstudenten hangen verder af van een aantal factoren, waaronder de voertaal van het onderwijs en de leeftijd op het moment van verhuizing (Dronkers et al., 2012). Als kinderen immers op jonge leeftijd verhuizen hebben ze langer de tijd aan het nieuwe schoolstelsel te wennen of maken ze zelfs het stelsel van het land van herkomst nooit mee.

Goede schoolprestaties zijn echter van grote invloed op het succes van de integratie in een nieuw land. Dronkers et al. (2012) beweren zelfs dat het behalen van goede

schoolprestaties de beste manier is om discriminatie en uitsluiting in de maatschappij tegen te gaan. Hieronder worden de verschillen tussen de schoolsystemen in Oekraïne en Nederland, en de gevolgen daarvan, nader toegelicht.

Het Oekraïense schoolstelsel. Het Oekraïense schoolstelsel is in 2018 aangepast van elf naar twaalf jaar verplicht onderwijs. Dit nieuwe stelsel is naar verwachting in 2027 volledig geïmplementeerd. Dit nieuwe schoolstelsel verschilt echter niet veel van het 'oude', op het feit dat het een jaar langer duurt na. Op zesjarige leeftijd beginnen leerlingen aan basisonderwijs. Dit duurt vier jaar en is onderverdeeld in twee sub-niveaus. Kinderen beginnen met twee jaar spelonderwijs leren en werken vervolgens twee jaar aan verantwoordelijkheid en zelfstandigheid. Al vanaf het begin van de basisschool leren de kinderen lezen, schrijven en rekenen (Roach, 2022).

In het laatste jaar van de basisschool, als ze tien jaar oud zijn, maken leerlingen een eindtoets, waarna ze naar de middenschool gaan. Op de middenschool wordt geen onderscheid gemaakt op basis van niveau. Kinderen volgen gedurende vijf jaar een kerncurriculum, waarin de volgende vakken voorkomen: Oekraïense taal en literatuur, vreemde talen (meestal Engels en Russisch), geschiedenis, wiskunde, biologie, scheikunde, natuurkunde, gym, muziek en beeldende vorming (Roach, 2022). Het Oekraïens maakt dus deel uit van het kerncurriculum.

Op vijftienjarige leeftijd, in het laatste jaar van de middenschool, doen kinderen een staatsexamen, waarna ze naar de drie jaar durende hogeschool gaan. Dit kan verschillende vormen aannemen: in sommige gebieden kunnen kinderen kiezen tussen academisch onderwijs, waar ze worden voorbereid op de universiteit, of beroepsonderwijs, waar ze worden voorbereid op een carrière in een ambachtelijk beroep. Binnen het academisch onderwijs kan de keuze worden gemaakt tussen gymnasium, hetgeen de leerlingen specialiseert in de alfavakken, en lyceum, waar de leerlingen zich specialiseren in de bètavakken. Deze specialisatie is echter niet altijd mogelijk; in sommige gebieden volgen kinderen een algemene track. In alle gevallen wordt de hogeschool afgesloten met een staatsexamen, waarna scholieren kiezen of ze door zullen studeren of aan het werk gaan (Roach, 2022).

Met het verdwijnen van het communisme (1989) en de Sovjet-Unie (1991) stonden Oekraïne en vele andere voormalig Sovjetrepublieken voor een uitdaging. Het schoolstelsel moest worden gereorganiseerd tot een stelsel dat aansloot bij de nationale behoeften. In 1989 werd het Oekraïens benoemd tot enige voertaal in het onderwijs (Polese, 2010). De praktijk volgde dit beleid echter niet direct: het Russisch werd op veel plekken nog altijd als

instructietaal gehanteerd. Daarom werd in 1991 een programma voor het ontwikkelen van het Oekraïens gestart. De Russischsprekende delen van Oekraïne kregen tien jaar de tijd om volledig over te gaan op het Oekraïens (Polese, 2010).

Nieuw opgezette scholen die toegang gaven tot de universiteit zonder toegangstest waren verplicht het volledige programma in het Oekraïens aan te bieden. Het Russisch werd geleidelijk minder als voertaal op scholen gebruikt. Na verloop van tijd gaven ouders, ongeacht moedertaal, de voorkeur aan Oekraïense educatie voor hun kinderen, omdat dit betere carrièrekansen bood.

Hoewel het Oekraïens dus de officiële voertaal is op scholen, wordt dit beleid in de praktijk niet altijd gevolgd. Volgens Polese (2010) maken docenten doorgaans gebruik van de T1 van de leerling, of dit nou Russisch is, of Oekraïens. Russisch zou dus af en toe nog altijd als instructietaal worden gebruikt, voornamelijk in het zuidoosten van Oekraïne. Voor docenten is het immers het belangrijkste dat de boodschap goed overkomt. Docenten op gemixte scholen zijn dus veel bezig met differentiëren tussen leerlingen.

Het Nederlandse schoolsysteem. Het funderend onderwijs bestaat in Nederland uit twee onderdelen. Uiterlijk op hun vijfde gaan kinderen naar de basisschool. Gebruikelijker is echter dat kinderen al naar de basisschool gaan als ze vier jaar oud zijn. De basisschool duurt acht jaar en bestaat uit drie onderdelen: 1) De onderbouw, oftewel groep 1 en 2, waar kinderen spelenderwijs leren. 2) De middenbouw, oftewel groep 3, 4 en 5, waar kinderen voor het eerst kennismaken met de schoolvakken. 3) De bovenbouw, oftewel groep 6, 7 en 8, waar kinderen dieper ingaan op de schoolvakken en worden voorbereid op de middelbare school. Groep 8 wordt afgesloten met een centrale eindtoets die, samen met het advies van de docent, bepaalt naar welk niveau van de middelbare school een kind het best kan gaan.

De middelbare school bestaat uit drie niveaus: voortgezet wetenschappelijk onderwijs (vwo), hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). Het vmbo is zelf weer onderverdeeld in vier verschillende niveaus. Het vwo duurt zes jaar, havo duurt vijf jaar en vmbo duurt vier jaar. Tot zestienjarige leeftijd zijn alle kinderen in Nederland leerplichtig (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2022). Na de middelbare school staat het leerlingen havo- en vwo-leerlingen vrij te kiezen tussen doorstuderen en aan het werk. Vmbo-leerlingen hebben nog geen startkwalificatie om aan het werk te gaan en moeten dus een mbo-studie afronden. Vwo-leerlingen worden in principe voorbereid op studeren aan de universiteit, havo-leerlingen worden voorbereid op het hoger beroepsonderwijs (hbo) en vmbo-leerlingen worden

voorbereid op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) (Stichting nob, z.d.). Het is voor vwo-leerlingen ook mogelijk te kiezen tussen een mbo- of hbo-opleiding en voor havo-leerlingen om te kiezen voor een mbo-opleiding.

Het Nederlandse onderwijssysteem is sterk verzuild. Dat wil zeggen dat er binnen het onderwijssysteem openbare scholen zijn en meerdere soorten bijzondere scholen. De bijzondere scholen zijn bijvoorbeeld katholieke of protestantse scholen. Alle soorten scholen worden financieel door de overheid gesteund (Vermeer & Franken, 2018).

Overeenkomsten en verschillen. Zoals hiervoor beschreven zijn er een aantal verschillen tussen het Nederlandse en het Oekraïense schoolsysteem. Zo gaan kinderen in Oekraïne op latere leeftijd naar school dan in Nederland en is de invulling van de eerste jaren van de schooltijd anders. Toch zijn er ook overeenkomsten tussen de systemen. Zo wordt er in beide schoolsystemen vanaf een bepaalde leeftijd gedifferentieerd; in Nederland worden kinderen vanaf de middelbare school als het ware gesorteerd in 'niveaus': wetenschappelijk onderwijs, algemeen onderwijs en beroepsonderwijs. Ook in Oekraïne wordt er onderscheid gemaakt tussen wetenschappelijk en beroepsonderwijs vanaf de hogeschool. Dit onderscheid zegt in Oekraïne echter niets over een vervolgstudie. Vanaf iedere track is het mogelijk naar de universiteit te gaan. Het is belangrijk deze verschillen en overeenkomsten in kaart te brengen, zodat docenten hiervan gebruik kunnen maken, wanneer ze Oekraïense vluchtelingen in de klas krijgen. Hoe een schoolsysteem in werkelijkheid is, kan echter afwijken van hoe het beschreven staat. Daarom zullen voor dit verslag Oekraïners worden geïnterviewd over hun ervaring met het Oekraïense schoolsysteem.

3.2.4 Traumaverwerking

De leerlingen uit Oekraïne die op scholen in Nederland moeten integreren zijn zoals eerder genoemd vluchtelingen. Zij moeten niet alleen wennen aan een nieuw land, maar moeten ook de vlucht uit hun bekende omgeving en de redenen daartoe verwerken. Het succesvol integreren van vluchtelingen op scholen is een lastig proces. Kinderen, en hun ouders, lopen tijdens de vlucht vaak trauma's op die hun schoolprestaties enorm in de weg kunnen zitten. Dit kan volgens Fazel en Stein (2002) op drie momenten gebeuren: 1) in het land van herkomst, 2) tijdens het vluchten, 3) in het land van aankomst. Kinderen die trauma's oplopen hebben een groter risico op mentale gezondheidsproblemen zoals een posttraumatische stressstoornis (PTSS) of depressie (Fazel & Stein, 2002).

Bij het opvangen en onderwijzen van vluchtelingkinderen is voor scholen daarom een unieke rol weggelegd. Niet alleen op het gebied van educatie kunnen scholen deze kinderen steunen, maar ook in sociale en emotionele ontwikkeling, waardoor kinderen ondanks hun afkomst en trauma een stevige basis kunnen vormen (Fazel & Stein, 2002).

Wanneer een vluchteling getraumatiseerd raakt, kan dit op verschillende manieren tot uiting komen. Er kan een posttraumatische stressstoornis (PTSS) optreden, waardoor iemand bepaalde stimuli vermijdt die herinneren aan het trauma, nachtmerries heeft, snel geïrriteerd raakt en moeite heeft zich te concentreren. Naast PTSS kunnen er ook andere vormen van angststoornissen optreden die niet alleen de mentale gezondheid beïnvloeden, maar ook de fysieke gesteldheid van leerlingen kunnen verslechteren. Een laatste effect van trauma dat Fazel en Stein (2002) noemen is depressie, hetgeen ertoe kan leiden dat iemand geen interesse meer heeft in hobby's. Depressie kan ook de schoolprestaties van leerlingen negatief beïnvloeden. Het is dus van belang dat docenten die vluchtelingen in de klas hebben op de hoogte zijn van deze symptomen en weten waar ze terecht kunnen, wanneer een leerling in de klas getraumatiseerd lijkt te zijn. Professionele hulp moet dan worden ingeschakeld.

3.3 Samengevat

In dit hoofdstuk is met behulp van een literatuuronderzoek antwoord gezocht op de volgende drie deelvragen: Deelvraag 2: 'Wat is het effect van trauma op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?', Deelvraag 3: 'Wat is het effect van het wisselen van schoolsystemen op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in het reguliere onderwijsstelsel in Nederland?' en Deelvraag 4: 'Wat kunnen docenten doen om vluchtelingen uit Oekraïne te helpen bij het leren van het Nederlands?'. Deze vragen zullen in deze paragraaf worden beantwoord.

Uit dit literatuuronderzoek blijkt dat trauma op verschillende manieren een rol kan spelen in het leven van vluchtelingen. Het oplopen en verwerken van een trauma kan de mentale en fysieke gezondheid van vluchtelingen op verschillende manieren beïnvloeden en kan zich bijvoorbeeld uiten in het verliezen van concentratie en een gebrek aan interesse in hobby's en school. Omdat de leerprestaties hierdoor kunnen verslechteren heeft dit ook invloed op de integratie van vluchtelingen. Onderwijs is immers een belangrijke factor bij succesvolle integratie van vluchtelingen.

Het wisselen van schoolsystemen kan van invloed zijn op de integratie van vluchtelingen, zo blijkt uit dit literatuuronderzoek. Over het algemeen is het zo dat nieuwkomers het best presteren op schoolsystemen die gelijkenis vertonen met het schoolstelsel dat ze gewend zijn. Omdat het Oekraïense en Nederlandse schoolstelsel van elkaar verschillen, kan dit dus moeilijkheden opleveren. Zo is het Oekraïense schoolstelsel meer prestatiegericht en worden leerlingen in het Nederlandse schoolstelsel al op jonge leeftijd, twaalf jaar, ingedeeld op niveau, hetgeen in Oekraïne niet gebeurt. Het zou voor

docenten mogelijk goed zijn leerlingen uit Oekraïne de tijd te geven te wennen aan het nieuwe systeem en zowel leerlingen als hun ouders uit te leggen hoe het Nederlandse systeem in elkaar zit.

Het is belangrijk dat docenten rekening houden met de invloed die de moedertaal kan hebben op het verwerven van de nieuwe taal, het Nederlands. Dit blijkt uit de resultaten van dit literatuuronderzoek. Het zou voor docenten dus goed zijn gebruik te maken van materiaal waarop de belangrijkste overeenkomsten en verschillen tussen de talen zijn uiteengezet, zodat deze kunnen worden ingezet om de tweedetaalverwerving te voorspellen.

4. Kwalitatief onderzoek

In dit hoofdstuk zal het kwalitatieve onderzoek worden besproken. Allereerst worden de deelvragen die met behulp van dit onderzoek beantwoord zullen worden, herhaald. Vervolgens worden de resultaten van dit tweeledige onderzoek worden besproken, waarna de belangrijkste uitkomsten worden samengevat.

4.1 Vraagstelling

Met dit onderzoek zullen twee deelvragen worden beantwoord: Deelvraag 1: ‘Wat zijn de behoeften van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?’ en Deelvraag 2: ‘Wat is het effect van trauma op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?’.

4.2 Resultaten

De resultaten van dit onderzoek zullen in twee delen worden besproken. In het eerste deel worden de resultaten van de interviews met de Oekraïense participanten besproken. In het tweede deel zullen de resultaten van de vragenlijst voor en de interviews met docenten worden behandeld.

4.2.1 Oekraïners

De resultaten die volgden uit de interviews met de Oekraïense participanten zullen aan de hand van drie categorieën worden besproken: 1) schooltijd, 2) vergelijking met Nederland, en 3) behoefte.

Schooltijd. Van de vier participanten zat er één op school in de tijd van de Sovjet-Unie. Om die reden had deze participant Russisch als instructietaal op school, terwijl de andere drie participanten les kregen in het Oekraïens, hetgeen nog altijd de norm is in Oekraïne, omdat het Russisch daar niet langer een officiële taal is. Alle vier de participanten geven aan dat ze de andere taal (Russisch of Oekraïens) wel als vreemde taal leerden, samen met Engels. Een van de participanten geeft aan dat Duits als keuzevak kon worden gekozen. Wanneer er op de hogeschool werd gekozen voor gymnasium, konden ook talen als Frans, Spaans en Italiaans worden gevolgd.

Alle participanten geven aan dat school erg streng was. Het was hierdoor niet per se leuk of niet leuk. Dat hangt natuurlijk ook af van persoonlijke motivatie en interesses. Alle participanten geven echter aan dat ouders en kinderen enorm resultaatgericht waren en dat er vanaf jonge leeftijd, de eerste groepen van de basisschool, al hard werd gewerkt.

Dit ging ook gepaard met huiswerk, hetgeen door alle participanten wordt benoemd als een duidelijk verschil tussen het Oekraïense en Nederlandse schoolsysteem. In Nederland krijgen kinderen doorgaans pas vanaf de middelbare school huiswerk.

“Wat wel verschilt is dat tot twaalfjarige leeftijd krijgen kinderen bijna geen huiswerk. In Oekraïne is dat helemaal anders. En de tweede opmerking is dat in Nederland is het meer gericht op communicatie en softskills, maar in Oekraïne is kennis van de vakken belangrijker”
Citaat Participant 4

In dit citaat heeft Participant 4 het over softskills waarmee ze verwijst naar groep 1 en 2 van Nederland, waar kinderen vooral spelenderwijs leren en waarin er veel aandacht is voor het socialiseren, waarna er pas vanaf groep 3 echt les is in vakken als taal en rekenen.

Zoals eerder is benoemd, kan er in het grootste deel van Oekraïne voor de hogeschool worden gekozen tussen drie opties: algemeen, gymnasium en lyceum. Het is na deze keuze echter voor alle niveaus nog mogelijk om naar de universiteit te gaan, waar de meeste Oekraïners naar streven. Een van de participanten geeft aan dat dat een groot verschil is met Nederland, waar kinderen al vroeg worden gesorteerd op niveau, waarna het moeilijk is om van dat niveau af te wijken: kinderen op het vmbo worden klaargestoomd voor het mbo; kinderen op de havo voor het hbo en kinderen op het vwo voor de universiteit.

“Bij ons ik zou zeggen ongeveer 70% van de leerlingen gaat naar de universiteiten. Maar in Nederland is het zo verdeeld dat op twaalfjarige leeftijd ga je gewoon de richting kiezen en dan heb je bijna geen mogelijkheden om naar de universiteit te gaan als je geen vwo doet.”
Citaat Participant 4

De participanten geven aan dat er tussen de 20 en 30 mensen in een klas zaten en dat dit weinig verschilt per niveau. Een van de participanten geeft aan dat er door de grootte van de klassen doorgaans weinig ruimte was voor individuele aandacht.

De participant die in de tijd van de Sovjet-Unie op school zat geeft aan dat jongens en meisjes voor een deel andere vakken kregen. Zo kregen jongens vakken als handenarbeid en kregen meisjes kook- en naailes. De andere drie participanten geven aan dat er nu geen verschil meer is tussen de vakken die jongens en meisjes volgen en dat ze over het algemeen ook gelijk behandeld worden op school.

Hoewel de participanten aangeven dat er ook mannelijke docenten waren, zeggen ze allemaal dat vrouwelijke docenten verreweg het meest voorkwamen en dat dit nog altijd het geval is. Een van de participanten geeft aan dat mannelijke docenten doorgaans de bètavakken (natuurkunde, scheikunde, wiskunde) en gymles geven.

Voor de LHBTI+ gemeenschap is geen aandacht op scholen. Een van de participanten geeft aan dat het een taboe was en dat het nog altijd een gevoelig onderwerp is. De andere drie participanten geven aan dat er niet over gepraat wordt en dat er geen les over is, maar dat het steeds meer geaccepteerd wordt.

“Ik denk dat het niet veranderd is in het systeem, maar wel dat mensen bewuster zijn geworden, dus als iemand iets zegt [over LHBTI+], ik denk dat het geen probleem is. Maar we hebben geen specifiek vakken of specifieke uren om dit te bespreken.”

Citaat Participant 3

Vergelijking met Nederland. Drie van de Oekraïense participanten gaven aan al een beeld te hebben gehad van Nederland voordat ze kwamen. Twee van hen studeerden Nederlands in Oekraïne en hebben daardoor vrienden in Nederland. Een van de participanten had een vriendin die in Nederland woonde. Allemaal geven ze aan dat Nederlanders geen beeld hebben over Oekraïners, omdat ze er simpelweg weinig over weten. Een van de participanten gaf aan dat Nederlanders wel een oordeel hebben over buitenlanders in het algemeen, maar niet specifiek over mensen uit Oekraïne.

Drie van de vier participanten is het opgevallen dat Nederlanders op straat over het algemeen vriendelijker zijn dan Oekraïners.

“Mensen zijn wat aardiger in Nederland. Zelfs tegen mensen die je niet kent in het bos of op straat zeg je ‘hoi’ en glimlach je. In Oekraïne zijn mensen niet onvriendelijk, maar je lacht alleen naar de mensen die je kent.”

Vertaald citaat Participant 2

De participanten geven aan dat Oekraïners zeker niet onvriendelijker zijn, maar op het eerste gezicht wel norser dan Nederlanders. Wanneer je een Oekraïner echter beter leert kennen, zijn ze heel vriendelijk en raken ze zelf het zicht op grenzen een beetje kwijt. Nederlanders hebben dan meer grenzen en beperkingen op wat normaal is om te vragen.

“In het begin zijn wij [Oekraïners] wat gesloten, maar als we beginnen met communiceren, dan worden we heel open en soms te open en een beetje... ja, we

voelen onze grenzen niet heel goed. Je moet je grenzen goed beschermen. ‘Waarom heb je geen vriend, wanneer ga je trouwen?’ dat hoor ik heel vaak.”

Citaat Participant 3

Een van de participanten geeft aan dat, hoewel jongens en meisjes op school gelijk behandeld worden, mannen en vrouwen over het algemeen niet gelijk zijn in Oekraïne. Van vrouwen wordt verwacht dat ze zorgen voor de kinderen en het huishouden op zich nemen.

“Mannen en vrouwen in Oekraïne zijn niet gelijk wat kinderen en het huishouden betreft: geen papadag bij ons, moeders zorgen voor kinderen en organiseren hun activiteiten die met de opleiding hebben te maken. Ook in de speeltuin of bij de huisarts zie je meestal moeders. In het huishouden is de situatie ongeveer hetzelfde: vrouwen koken, wassen af, wassen, maken schoon en ruimen op; mannen helpen daarbij alleen als hun vrouw ze bepraat of 'dwingt'. Wat werken betreft, dan zijn mannen en vrouwen in Oekraïne ongeveer gelijk.”

Citaat participant 4

Behoeft. Een van de participanten heeft in Nederland volwassenenonderwijs gevolgd en geeft aan dat dat, in haar ervaring, erg aansluit bij het Oekraïense schoolsysteem, hetgeen zij erg prettig vond. De school was resultaatgericht en streng, en ze kreeg veel huiswerk.

Over hoe Nederlandse docenten Oekraïense volwassenen het best kunnen helpen, zijn de participanten het niet geheel eens. Een van de participanten geeft aan dat Oekraïners vooral behoefte hebben aan taallessen en dat ze cultuur vanzelf oppikken. Een andere participant geeft aan te beginnen met de basis van de Nederlandse taal en cultuur. Afhankelijk van hoelang de Oekraïners in Nederland blijven, kan vervolgens dieper worden ingegaan op taal- en cultuuraspecten.

Op de vraag hoe Nederlandse docenten Oekraïense kinderen het best op kunnen vangen in de klas, was het antwoord van twee participanten dat dit afhangt van hoe lang de Oekraïners willen blijven. Veel Oekraïners hopen zo snel als de situatie het toelaat terug te kunnen gaan. Het heeft dan volgens de participanten weinig zin om ze kennis te laten maken met het Nederlandse schoolsysteem. Het is in dat geval voornamelijk belangrijk om ervoor te zorgen dat de kinderen zich veilig en prettig voelen in de klas.

“Warmte en gezelligheid, goede omgeving, zien dat ze welkom zijn. Dan hebben ze geen angst en als ze geen angst hebben, dan wordt alles makkelijker: kunnen spelen en leren.”
Citaat Participant 3

Verder is het nuttig om de kinderen de basis van de Nederlandse taal te leren en les te geven over de Nederlandse gebruiken en cultuur, vinden de participanten. In het geval dat de mensen uit Oekraïne langer in Nederland blijven, is het belangrijk dat docenten de kinderen eerst de tijd geven om te wennen aan het nieuwe systeem, voordat ze beginnen met regulier Nederlands onderwijs.

4.2.2 Docenten

De resultaten die volgden uit de ingevulde vragenlijsten en het interview zullen per participant worden besproken, omdat iedere participant in dit deel van het onderzoek lesgeeft aan een andere doelgroep.

Participant A: basisschool. Participant A geeft les aan leerlingen van basisschoollleeftijd op een nieuwkomersschool. Op deze school krijgen de Oekraïense vluchtelingen een programma op maat op het gebied van technisch lezen, rekenen en woordenschat. De klas van Participant A bestaat uit een mix van Oekraïense vluchtelingen en andere anderstaligen.

Binnen de school van Participant A is er ruimte voor traumaverwerking mogelijk. Hulp bij traumaverwerking buiten de school is daarom niet nodig.

“Naast dat we een creatief therapeut hebben, zijn de groepen zijn klein: max 15 leerlingen. Vaak twee teamleden per groep. Veel structuur en tijd voor ontspanning/ontlading.”
Citaat Participant A

Participant A merkt wel dat de Oekraïners in haar klas gewend zijn aan andere normen en waarden.

“We hebben een aantal ouders die hun kinderen slaan. We weten nog niet of dit komt door hun eigen spanning of door opvoeding.”
Citaat Participant A

Verder merkt ze niet dat de leerlingen gewend zijn aan een ander schoolsysteem. Wel merkt ze op dat de leerlingen in haar klas tot nu toe vrij timide zijn. Ze heeft niet het idee dat de Oekraïense leerlingen gewend zijn aan andere gebruiken.

Participant B: Volwassenenonderwijs. Op de school van Participant B gaan de Oekraïense vluchtelingen mee met het reguliere onderwijs. De klas van Participant B bestaat uitsluitend uit Oekraïense volwassenen.

“We geven les op dezelfde manier aan alle volwassen NT2 cursisten.”

Citaat Participant B

Participant B merkt op dat de Oekraïners in de klas behoefte hebben aan extra niet-taalgerelateerde ondersteuning. Zo worden er bijvoorbeeld veel vragen gesteld over hoe het onderwijssysteem in Nederland werkt.

Participant B heeft nog niet gemerkt dat er behoefte is aan traumaverwerking in haar klas.

“Nog niet aan de orde. Er is wel aandacht voor op de plek waar ze allemaal wonen.”

Citaat Participant B

Het lijkt er dus op dat traumaverwerking niet op de school van Participant B zelf gebeurt, maar dat er wel bekend is waar de Oekraïense cursisten terecht kunnen, wanneer dit nodig is.

Participant B merkt niet dat de Oekraïense cursisten gewend zijn aan een ander schoolsysteem. De cursisten geven aan tevreden te zijn over de manier van lesgeven.

Omdat de lessen aan Oekraïners pas vier weken geleden zijn begonnen, merkt Participant B nog niet dat de cursisten gewend zijn aan andere gebruiken of normen en waarden. Wel merkt Participant B iets op over de manier van werken met de Oekraïners.

“Ze willen graag veel en snel. Vooral graag spreken.”

Citaat Participant B

Participant C: Schakelklas. Participant C geeft les aan een Internationale Schakelklas (ISK). De Oekraïners op de school van Participant C worden samen opgevangen. Er is dus een aantal klassen waar uitsluitend Oekraïners in zitten. De Oekraïners krijgen dan ook een apart programma aangeboden.

“Elke dag 2 uur NT2 en de rest van de les in hun eigen taal van Oekraïens- of Russischsprekende collega's.” Citaat Participant C

Participant C merkt dat de Oekraïense vluchtelingen behoefte hebben aan niet-taalgerelateerde ondersteuning, voornamelijk op het gebied van concentratie in de les.

“Je merkt dat sommige leerlingen er niet bij zijn met hun gedachten. Ze hebben veel aan hun hoofd en kunnen zich moeilijk concentreren.” Citaat Participant C

Om de Oekraïense leerlingen te helpen heeft de school van Participant C een Oekraïense psycholoog in dienst. Deze psycholoog kan niet alleen de leerlingen, maar ook de docenten uit Oekraïne helpen, wanneer hier behoefte aan is. Er is dus binnen de school ruimte voor traumaverwerking.

Participant C vindt het moeilijk te zeggen of de Oekraïners gewend zijn aan een ander schoolsysteem. Wel wordt opgemerkt dat de Oekraïners erg moeten wennen aan de nieuwe regels die op de school worden gehanteerd. Verder merkt Participant C op dat de leerlingen de NT2-lessen minder belangrijk lijken te vinden.

“Doordat ze minder NT2 aangeboden krijgen dan de andere leerlingen bij ons op school, merk je wel dat ze het minder belangrijk vinden en minder gemotiveerd zijn. Uitzonderingen daargelaten natuurlijk.” Citaat Participant C

Participant D: Middelbare school. Omdat Participant D is geïnterviewd en niet de vragenlijst heeft ingevuld, zullen de antwoorden van Participant D uitgebreider worden besproken.

Participant D geeft les aan twee groepen. Deze groepen zijn willekeurig ingedeeld, omdat er geen ruimte was om de leerlingen op niveau in te delen, wat normaal gesproken wel gedaan zou worden. De lessen hebben ook niet het Nederlandse onderwijssysteem als basis, hetgeen normaliter wel het geval zou zijn.

Op de school van Participant D wordt voornamelijk aandacht besteed aan sociale en emotionele ondersteuning. Ze merkt ook dat sommige leerlingen hier behoefte aan hebben. Ouders vinden dit soms lastig te accepteren, omdat ze erg prestatiegericht zijn.

“[De ouders] zijn heel erg [gedreven] op het wiskunde, natuurkunde, scheikunde vlak, waar wij soms wat meer kijken naar het sociale [aspect]. Leerlingen moeten gewoon eerst maar eens landen en zich veilig en fijn voelen in Nederland. De ouders zeiden meteen ‘Ja, maar wanneer krijgen ze wiskunde?’.” Citaat Participant D

Er wordt vooral gezorgd dat de school een stabiele, voorspelbare plek is voor de leerlingen. Zo is er een vast rooster, zodat de leerlingen precies weten wanneer ze naar school moeten, zijn er vaste vertrouwenspersonen. Ook wordt er naast lessen Nederlands veel aandacht besteed aan sport, muziek en kunst. Door een gebrek aan docenten is er geen ruimte voor technische vakken als wiskunde. Zelfs voor rekenen is nog geen tijd geweest.

Participant D heeft nog niet gemerkt dat er sprake is van trauma bij de Oekraïense leerlingen. Wanneer dit wel op zou spelen, gaat ze naar professionele hulpverlening. Verder is de organisatie ‘Oké op school’ aanwezig voor sociale en emotionele hulp.

Op het gebied van cultuurverschillen merkt Participant D een aantal dingen op. Zo merkt ze dat de leerlingen gewend zijn aan strengere onderwijs.

“Ze vonden het heel bijzonder dat hier de leerlingen rennen door de gang. Daar was je al lang geschorst. De meeste scholen zijn heel streng.” Citaat Participant D

Wat Participant D ook opmerkt is dat de leerlingen die in Oekraïne praktijkgericht onderwijs volgden op de hogeschool, daar nu erg negatief tegenover staan. Die leerlingen willen nu, in Nederland, bijvoorbeeld dokter worden, hoewel dit niet realistisch is. Dit lijkt te maken te hebben met de prestatiegerichte houding van de leerlingen.

4.3 Samengevat

Met dit kwalitatieve onderzoek is een antwoord gezocht op de volgende deelvragen: Deelvraag 1: ‘Wat zijn de behoeften van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?’ en Deelvraag 2: ‘Wat is het effect van trauma op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?’.

Uit de resultaten blijkt dat Oekraïense vluchtelingen voornamelijk behoefte hebben aan een veilige omgeving, zowel op school als daarbuiten. Verder is het belangrijk dat Oekraïense vluchtelingen leren over de Nederlandse cultuur en de Nederlandse samenleving, zodat ze dagelijkse activiteiten zelfstandig kunnen doen en weten waar ze terecht kunnen in geval van nood. Nederland doet al veel om de Oekraïense vluchtelingen op te vangen. Zo

worden er in noodopvangen bedden geregeld en worden scholen ingericht om Oekraïense kinderen op te kunnen vangen. Uit de interviews met de Oekraïners blijkt dat ze hier al erg blij mee zijn. Verder gaven de Oekraïners die deelnamen aan dit onderzoek aan dat de behoeften van Oekraïense vluchtelingen sterk afhangen van hoe lang ze in Nederland blijven. Vluchtelingen die zo snel mogelijk teruggaan, hebben voornamelijk behoefte aan ondersteuning van dagelijkse activiteiten en de basis van de Nederlandse taal. Vluchtelingen die besloten hebben na de oorlog in Nederland te blijven, moeten worden klaargestoomd voor werken en actief deelnemen aan de maatschappij en voor het reguliere onderwijs. Voor hen is het dus ook belangrijker het Nederlands beter te beheersen.

Naar aanleiding van dit kwalitatieve onderzoek kan worden geconcludeerd dat Oekraïense vluchtelingen symptomen van trauma ervaren. Uit de antwoorden van de docenten blijkt dat dit vooral voorkomt bij kinderen van tussen de 12 en 18 jaar. Docenten merken dat de vluchtelingen moeite hebben zich te concentreren op de lessen. Een docent geeft aan dat in haar ervaring vluchtelingen pas na een aantal jaren in het nieuwe land symptomen van trauma vertonen. Het is dus van belang dat docenten dit goed in de gaten houden.

5. Discussie

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van dit onderzoek worden geïnterpreteerd en de onderzoeksvraag en deelvragen worden beantwoord. Verder zullen de praktische implicaties van dit onderzoek worden besproken. Als laatste zullen mogelijkheden voor vervolgonderzoek worden benoemd.

5.1 Interpretatie en uitkomsten van dit onderzoek

In dit verslag is een antwoord gezocht op de vraag ‘Welke kennis en vaardigheden naast kennis van het Nederlands moeten docenten inzetten in hun onderwijs NT2 aan Oekraïense vluchtelingen van alle leeftijden?’. Dit is onderzocht aan de hand van een literatuuronderzoek en een tweeledig kwalitatief onderzoek van het Oekraïense schoolsysteem en Oekraïners in Nederland.

Naast de onderzoeksvraag is er met dit onderzoek geprobeerd vier deelvragen te beantwoorden: 1) Wat zijn de behoeften van Oekraïense vluchtelingen in Nederland? 2) Wat is het effect van trauma op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in Nederland? 3) Wat is het effect van het wisselen van schoolsystemen op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in Nederland? 4) Wat kunnen docenten doen om vluchtelingen uit Oekraïne te helpen bij het leren van het Nederlands? Deze deelvragen en de onderzoeksvraag zullen in dit hoofdstuk worden beantwoord.

Deelvraag 1 is met behulp van kwalitatief onderzoek beantwoord. Hieruit blijkt dat Oekraïense vluchtelingen op dit moment voornamelijk behoefte hebben aan een veilige plek. Verder hangt het in grote mate af van de lengte van het verblijf in Nederland. Vluchtelingen die zo snel mogelijk terug willen naar Oekraïne, zullen minder geïnteresseerd en gemotiveerd zijn om veel van de Nederlandse taal en cultuur te leren en willen vooral beheersen wat ze in het dagelijks leven kunnen gebruiken. Vluchtelingen die van plan zijn langer te blijven hebben waarschijnlijk meer behoefte aan het leren van de taal, omdat dit ze op de lange termijn zal helpen. Zij moeten onder andere worden voorbereid op het reguliere onderwijssysteem, waarbij het belangrijk is dat docenten rekening houden met het feit dat dit moeilijk kan zijn door de verschillen met het Oekraïense schoolsysteem en de selectieve aard van het Nederlandse schoolsysteem. Dit wordt verder besproken in het antwoord op Deelvraag 3.

Deelvraag 2 is met behulp van literatuur- en kwalitatief onderzoek beantwoord. Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat vluchtelingen een trauma kunnen oplopen tijdens de

vlucht. Dit kan zich uiten in mentale gezondheidsproblemen zoals PTSS en depressie en brengt vaak symptomen als gebrek aan concentratie en verhoogde irritatie met zich mee. Verder kan dit leiden tot verminderde interesse in hobby's en school, terwijl dit juist een belangrijke rol speelt in de emotionele en sociale ondersteuning die kinderen nodig hebben bij het verwerken van trauma (Fazel & Stein, 2002). Ook is school een belangrijke factor die helpt bij de integratie van vluchtelingen (Ager & Strang, 2008). Wanneer vluchtelingen dus door trauma hun interesse in school verliezen, kan dit negatieve effecten hebben op hun integratie in Nederland.

Naar aanleiding van het kwalitatief onderzoek lijkt het erop dat voornamelijk kinderen van 12 tot 18 jaar symptomen van trauma vertonen. Docenten geven echter aan dat in hun ervaring trauma ook pas na een aantal jaar een rol kan spelen in het leven van vluchtelingen.

Deelvraag 3 is met behulp van literatuuronderzoek beantwoord. Hieruit blijkt dat vluchtelingen en migranten vaak moeite hebben met het wisselen van schoolsystemen. Doorgaans gaat de overgang tussen schoolsystemen makkelijker als de systemen in grote mate op elkaar lijken. Er zijn echter veel verschillen tussen het Nederlandse en Oekraïense schoolsysteem, hetgeen erop wijst dat er moeilijkheden kunnen optreden bij de overgang, wat de leerprestaties kan beïnvloeden. Verder is het Nederlandse schoolsysteem een selectief systeem, wat inhoudt dat er op een bepaalde leeftijd (12 jaar) geselecteerd wordt op basis van niveau. Het is vaak moeilijker om aan een dergelijk systeem te wennen. Zeker omdat dit in Oekraïne niet gebeurt, kan dus worden verwacht dat vluchtelingen hier moeite mee hebben.

Deelvraag 4 is met behulp van literatuuronderzoek beantwoord. Uit de resultaten blijkt dat het voor docenten belangrijk is rekening te houden met de moedertaal. Dit leidt er niet alleen toe dat leerlingen zich prettig voelen in de klas, maar het helpt ook bij de verwerving van het Nederlands. Docenten die rekening houden met transfer, kunnen namelijk op moeilijkheden in de verwerving anticiperen. Verder is een hoog vaardigheidsniveau in de moedertaal belangrijk voor het snel en goed verwerven van een tweede taal (Baker, 2001). Van vluchtelingen mag dus niet worden verwacht dat ze hun moedertaal volledig achter zich laten, zelfs als ze besluiten langer in Nederland te blijven. Dit kan het verwerven van het Nederlands belemmeren, terwijl het beheersen van de dominante taal in een land integratie positief beïnvloedt (De Cuyper & González Garibay, 2014).

Met behulp van deze deelvragen zal nu de onderzoeksvraag worden beantwoord. Om vluchtelingen uit Oekraïne optimaal te kunnen helpen, zullen docenten gebruik moeten maken van kennis van de taal en cultuur van Oekraïne. Het kan dus verstandig zijn zich hierin te

verdiepen, zodat cursisten en leerlingen zich welkom voelen in de klas, hetgeen bijdraagt aan de leerprestaties.

Verder is het belangrijk dat docenten een prettige omgeving creëren, die gelijkenissen vertoont met wat de leerlingen gewend zijn uit Oekraïne. Dit helpt de leerlingen bij het leren van de taal, maar ook bij het verwerken van trauma's die ze mogelijk in het land van herkomst of tijdens de vlucht naar Nederland hebben opgelopen. Het is dan ook belangrijk dat docenten in de gaten houden of hun leerlingen tekenen van trauma vertonen en dat ze weten waar ze terecht kunnen indien er sprake is van trauma.

Als laatste is het belangrijk dat docenten rekening houden met het feit dat veel van hun leerlingen waarschijnlijk zo snel mogelijk terug willen naar Oekraïne, waardoor hun behoeften verschillen van leerlingen die ze normaliter in de klas hebben. Het zal meer gaan om de basisvaardigheden en zich redden in de dagelijkse activiteiten. Vluchtelingen die besluiten wel langer te blijven, moeten worden voorbereid op het reguliere onderwijssysteem. Docenten zullen ze in dat geval de tijd moeten geven te wennen aan het Nederlandse schoolsysteem. Met deze kennis zullen docenten de Oekraïense vluchtelingen goed in de klas kunnen opvangen.

5.2 Praktische implicaties

De uitkomsten van dit onderzoek kunnen worden gebruikt om het opvangen van Oekraïense vluchtelingen in de klas makkelijker te maken. De praktische implicaties die volgen uit dit onderzoek, zullen in deze paragraaf worden besproken.

Wanneer de kinderen net naar een Nederlandse school gaan is het zeker in het begin belangrijk dat docenten ervoor zorgen dat ze zich veilig voelen in de klas. Naast basiskennis van het Nederlands zullen kinderen moeten socialiseren en de ruimte krijgen om de situatie in hun land van oorsprong en de reis hiernaartoe te verwerken.

Het creëren van een prettige, veilige omgeving is ook belangrijk met het oog op de leerprestaties. Hoewel dit in de beginfase van het opvangen van vluchtelingen niet het belangrijkste is, is het toch goed voor docenten om hier rekening mee te houden. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat dit al gedaan wordt door veel aan sport en kunst te doen met de klassen en door veel tijd te maken voor socialisatie met land- en leeftijdsgenoten.

Een school zoals Shkola in Utrecht, waar Oekraïense leerlingen van Oekraïense docenten leskrijgen in onder andere Oekraïens, Engels, wiskunde en Nederlands zou voor ouders mogelijk het perfecte plaatje zijn: zo lopen de kinderen geen achterstand op (Kuiper, 2022b). Het is echter niet realistisch om overal dergelijke scholen op te zetten. Op de school

van Participant D lijkt een middenweg gevonden te zijn. Daar krijgen Oekraïense leerlingen een dagdeel Nederlands en vakken zoals kunst en sport. De rest van de dag volgen de leerlingen online lessen van hun school in Oekraïne.

De participant die in Nederland volwassenenonderwijs heeft gevolgd, gaf aan dat ze erg blij was met hoe het onderwijs was vormgegeven: streng en resultaatgericht. Naar aanleiding van wat deze participant en de docent volwassenenonderwijs aangeven, lijkt het erop dat Nederlands volwassenenonderwijs erg lijkt op het Oekraïense schoolsysteem, waardoor de volwassen vluchtelingen hier niet of minder aan hoeven te wennen. Deze participant kwam echter naar Nederland, wetende dat ze hier lange tijd zou wonen. Voor de vluchtelingen is het anders. Veel van hen zullen zo snel als de situatie het toelaat terug willen gaan. Het is dus belangrijk dat docenten van volwassenenonderwijs dit in hun achterhoofd houden.

Volwassenen zullen hierdoor namelijk vooral behoefte hebben aan de basisvaardigheden van communicatie in het Nederlands, zoals zich voorstellen en kunnen afrekenen in de supermarkt. Verder kan het goed zijn ze wat van de Nederlandse cultuur bij te brengen en ze te leren over dingen als het maken van een doktersafspraak, zodat ze dit zelfstandig kunnen in geval van nood.

Net als op de Utrechtse Shkola kan er in zowel volwassenenonderwijs als in onderwijs aan kinderen onderscheid worden gemaakt tussen mensen die van plan zijn snel terug te gaan en mensen die hebben besloten langer in Nederland te willen blijven (Kuiper, 2022b). De mensen die van plan zijn langer te blijven, kunnen dan in een aparte klas worden klaargestoomd voor regulier onderwijs.

Helaas lopen vluchtelingen kans om tijdens de vlucht getraumatiseerd te raken (Fazel & Stein, 2002). Om getraumatiseerde kinderen op te vangen is het belangrijk dat er op school een veilige omgeving voor ze wordt gecreëerd, zodat ze zich prettig voelen. Dit geven de Oekraïense participanten ook aan: kennis komt tijdelijk achteraan in de rij. De ervaring van sommige docenten is echter anders: ouders vinden het belangrijk dat hun kinderen geen achterstand oplopen en willen dus het liefst dat het standaardcurriculum zo snel mogelijk weer wordt opgepakt. Daarom is het belangrijk dat aan deze ouders het belang van een prettige, veilige omgeving wordt duidelijk gemaakt. Verder is het natuurlijk belangrijk dat er met experts wordt gewerkt aan traumaverwerking.

Het lijkt erop dat voornamelijk kinderen van middelbare schoolleeftijd (12 tot 18 jaar) last hebben van trauma's. Participant A gaf aan dat haar basisschoolleerlingen geen teken van trauma vertonen. Ook bij de volwassen cursisten van Participant B lijkt trauma (nog) niet aan

de orde te zijn. Participant C geeft echter aan dat de leerlingen moeite hebben met concentratie en dat ze te veel aan hun hoofd hebben om hun gedachten bij de les te houden, hetgeen volgens Fazel en Stein (2002) een teken kan zijn van aanwezig trauma.

Zoals in Hoofdstuk 3 staat beschreven, hebben schoolsystemen effect op de integratie en de leerprestaties van kinderen (Dronkers et al., 2012). Daarom is het belangrijk dat docenten kinderen laten wennen aan het Nederlandse schoolsysteem en aan het feit dat dit over het algemeen minder veeleisend en streng is dan het Oekraïense. De leerlingen zullen moeten wennen aan de regels die gelden op school, hetgeen volgens de docenten die deelnamen aan dit onderzoek vaak nog lastig is.

De vluchtelingen uit Oekraïne hebben Oekraïens of Russisch als moedertaal. Met het oog op transfer kan het daarom nuttig zijn voor docenten om kennis van deze talen op te doen. Het is niet realistisch van docenten te verwachten dat ze de taal volledig beheersen, maar zich verdiepen in de belangrijkste overeenkomsten en verschillen tussen het Oekraïens of Russisch en het Nederlands kan ze helpen hun leerlingen optimaal te ondersteunen. Een applicatie zoals MoedINT2, die overeenkomsten en verschillen tussen talen op een overzichtelijke manier op een rij zet, kan hierbij helpen (Leufkens, 2019).

Ook is het belangrijk in de klas ruimte te maken voor de moedertaal van de leerlingen. Dit draagt niet alleen bij aan een prettige omgeving voor de leerlingen, maar helpt ze ook met het leren van het Nederlands (Baker, 2001).

Ook met kennis van de overeenkomsten en verschillen tussen de moedertaal van de leerlingen en het Nederlands, zal het in het begin niet gemakkelijk zijn om met de Oekraïense vluchtelingen te communiceren. Het zou daarom goed zijn om in iedere klas een tolk te hebben die het taalverschil tussen docent en leerling kan overbruggen. Helaas is dit lang niet overal een realistische optie. De meeste Oekraïners leren echter al vanaf jonge leeftijd Engels, waardoor deze taal in het begin mogelijk kan worden gebruikt voor communicatie die nog niet in het Nederlands kan.

5.3 Vervolgonderzoek

Met dit onderzoek is getracht het opvangen van Oekraïense vluchtelingen in Nederland in kaart te brengen. Dit is echter een heel vers en actueel onderwerp, waarbij docenten nog aan het zoeken zijn naar hun rol in deze nieuwe situatie en de vluchtelingen bij moeten komen van de ellendige situatie. Mogelijk heeft dit ertoe geleid dat mensen, zowel docenten als Oekraïners, niet goed bereikbaar waren voor dit onderzoek. Reflectie op de eigen behoeften is immers niet gemakkelijk wanneer je zelf nog in de overleefstand staat. Dit maakt

dat dit onderzoek informatief was, maar simpelweg te weinig participanten bevatte. Mogelijk kan dit onderzoek in de toekomst verdere invulling krijgen. Daarom worden nu mogelijkheden voor vervolgonderzoek benoemd.

Hoewel dit onderzoek een goede verkennende stap is geweest voor het in kaart brengen van de behoeften van Oekraïense vluchtelingen, is het belangrijk dat er op dit gebied meer onderzoek wordt gedaan. Zo verdient een onderzoek op grotere schaal een aanbeveling, om erachter te komen waaraan Oekraïense vluchtelingen in Nederland behoefte hebben en hoe Nederland ze hiermee het best zou kunnen helpen.

Niet alleen voor Oekraïense vluchtelingen is het belangrijk dat dit onderzocht wordt, ook voor andere groepen vluchtelingen is dit erg relevant. Als een land vluchtelingen zo goed mogelijk op wil vangen en wil zorgen dat ze kunnen integreren, is het belangrijk dat een land open staat voor de cultuur van de vluchtelingen. Op het gebied van taal en cultuur zou het dus goed zijn als een school ze enigszins tegemoet kan komen. Daarom kan het van pas komen te onderzoeken wat de behoeften zijn van de verschillende groepen vluchtelingen in Nederland.

Verder zou een vergelijkend onderzoek naar de invloed van een nieuw schoolsysteem op leerprestaties mogelijk interessant kunnen zijn. Dit kan bijvoorbeeld worden gedaan door twee klassen die gewend zijn aan hetzelfde schoolsysteem, bij voorkeur dus uit hetzelfde land van afkomst, in Nederland te volgen, waarbij de een direct les krijgt in het nieuwe, dus Nederlandse, schoolsysteem, terwijl de andere klas een rustige overgang van het ene naar het andere schoolsysteem ervaart en op die manier de tijd krijgt om rustig te wennen.

Het zou hierbij ook erg interessant zijn om te onderzoeken aan welke schoolsystemen het makkelijkst gewend wordt en dus welke overgang het makkelijkst is. De Heus en Dronkers (2010) ondervonden dat migrantleerlingen beter presteerden op schoolsystemen waarin niet geselecteerd wordt op basis van niveau. Dronkers et al. (2012) beweren echter dat dit alleen het geval is voor kinderen van een hoge sociaaleconomische afkomst. Gezien het feit dat er in Nederland vanaf de middelbare school wordt geselecteerd op niveau, zou dit betekenen dat vluchtelingen en migranten hierdoor mogelijk minder presteren. Het zou interessant zijn te onderzoeken of dit inderdaad het geval is, omdat dit mogelijk praktische implicaties kan hebben op het onderwijsstelsel in Nederland.

6. Conclusie

In dit verslag is onderzocht hoe docenten in Nederland Oekraïense vluchtelingen het best in de klas kunnen opvangen en ondersteunen. Met behulp van een literatuuronderzoek en een tweeledig verkennend kwalitatief onderzoek is antwoord gezocht op de vraag 'Welke kennis en vaardigheden naast kennis van het Nederlands moeten docenten inzetten in hun onderwijs NT2 aan Oekraïense vluchtelingen van alle leeftijden?'. Aan de hand van vier deelvragen is de onderzoeksvraag beantwoord:

1. Wat zijn de behoeften van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?
2. Wat is het effect van trauma op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in Nederland?
3. Wat is het effect van het wisselen van schoolsystemen op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in het reguliere onderwijsstelsel in Nederland?
4. Wat kunnen docenten doen om vluchtelingen uit Oekraïne te helpen bij het leren van het Nederlands?

De belangrijkste conclusies die naar aanleiding van dit onderzoek zijn getrokken, zullen nu worden gepresenteerd. Allereerst verschillen de behoeften van de Oekraïners per persoon sterk, Dit is in grote mate afhankelijk van hoelang iemand van plan is in Nederland te blijven. Docenten zullen dus moeten differentiëren tussen mensen die zodra de situatie het toelaat, terug willen naar Oekraïne en mensen die langer in Nederland willen blijven. De eerste groep mensen zal waarschijnlijk voornamelijk behoefte hebben aan een veilige plek en basiskennis van de Nederlandse taal en cultuur, terwijl de tweede groep voorbereid moet worden op een langer verblijf en dus op het reguliere onderwijsstelsel en op werken in Nederland.

Verder is er een kans dat vluchtelingen tijdens de vlucht een trauma op hebben gelopen. Dit lijkt vooral bij kinderen van tussen de 12 en 18 jaar voor te komen, maar kan ook bij andere leeftijdscategorieën een rol spelen. Verder hoeft een trauma niet direct tot uiting te komen, dit kan ook meerdere maanden, of zelfs jaren, duren. Het is van belang dat docenten hier alert op zijn en weten waar ze terecht kunnen, mocht de situatie zich voordoen.

Het wisselen van schoolsystemen kan van invloed zijn op de integratie van Oekraïense vluchtelingen in het reguliere onderwijsstelsel in Nederland. Omdat het Oekraïense en Nederlandse onderwijsstelsel sterk van elkaar verschillen, kan dit voor de Oekraïense

vluchtelingen moeilijkheden veroorzaken. Docenten zullen hier dus rekening mee moeten houden en leerlingen de tijd moeten geven om hieraan te wennen.

Als laatste blijkt uit dit onderzoek dat docenten een veilige omgeving zullen moeten creëren om Oekraïense vluchtelingen zo goed mogelijk te kunnen helpen. Verder kan het verstandig zijn om in de les ruimte te maken voor de moedertaal van de leerlingen, bijvoorbeeld door leerlingen in die taal te laten overleggen. Het zou docenten ook helpen kennis te hebben van de overeenkomsten en verschillen tussen het Nederlands en het Oekraïens of Russisch, zodat ze gebruik kunnen maken van transfer en dus kunnen anticiperen op struikelblokken die de vluchtelingen zouden hebben bij het leren van het Nederlands.

De conclusies die naar aanleiding van dit onderzoek getrokken zijn, kunnen niet worden gegeneraliseerd. Hiervoor is een groter onderzoek met meer participanten nodig. Wel kan deze verkennende studie worden gezien als een belangrijke en relevante voorzet die duidelijk maakt dat meer onderzoek nodig is om Oekraïense vluchtelingen goed op te vangen en te ondersteunen in Nederland.

7. Bibliografie

- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen016>
- Baker, Colin. (2001). Cognitive Theories of Bilingualism and the Curriculum, Chapter 8 in: *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters, 162-180. *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Balduik, C. (2022, 3 juni). *Russische invasie 100 dagen bezig: hoe en wanneer eindigt deze oorlog?* NOS. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://nos.nl/artikel/2431337-russische-invasie-100-dagen-bezig-hoe-en-wanneer-eindigt-deze-oorlog>
- Bolt, G., Özüekren, A. S., & Phillips, D. (2010). Linking integration and residential segregation. *Journal of Ethnic and Migration studies*, 36(2), 169-186.
- Bossers, B., Kuiken, F., & Vermeer, A. (2020). *Handboek Nederlands als Tweede Taal in het volwassenenonderwijs* (2e druk). Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- De Cuyper, P., & González Garibay, M. (2014). Integratie: een boom met veel takken. *De Gids*, 17–22.
- De Volkskrant. (2022, 2 juni). Aantal opvangplekken Oekraïners voor het eerst boven 50.000
- Oekraïne: sancties, wapenleveringen en kandidaat-lidmaatschap EU nodig voor overwinning. *de Volkskrant*. Geraadpleegd op 3 juni 2022, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aantal-opvangplekken-oekraïners-voor-het-eerst-boven-50-000-oekraïne-sancties-wapenleveringen-en-kandidaat-lidmaatschap-eu-nodig-voor-overwinning-b25c83bc/>
- Donato, K. M., & Ferris, E. (2020). Refugee Integration in Canada, Europe, and the United States: Perspectives from Research. *The ANNALS of the American Academy of*

Political and Social Science, 690(1), 7–35.

<https://doi.org/10.1177/0002716220943169>

Dronkers, J., Van der Velden, R., & Dunne, A. (2012). Why are Migrant Students Better off in Certain Types of Educational Systems or Schools Than in Others? *European Educational Research Journal*, 11(1), 11–44.

<https://doi.org/10.2304/eeerj.2012.11.1.11>

Fazel, M. & Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *Archives of Disease in Childhood* 87(5), 366-370.

Gas, S. (1979). Language Transfer and Universal Grammatical Relations. *Language Learning*, 29(2), 327–344. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1979.tb01073.x>

González Garibay, M., & De Cuyper, P. (2013). The evaluation of integration policies across the OECD: a review.

James, M. A. (2018). Teaching for transfer of second language learning. *Language Teaching*, 51(3), 330–348. <https://doi.org/10.1017/s0261444818000137>

Kuiper, R. (2022a, 24 februari). ‘Deze oorlog gaat vreselijk worden, ook voor Rusland zelf’. *de Volkskrant*. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/deze-oorlog-gaat-vreselijk-worden-ook-voor-rusland-zelf~b870cf63/>

Kuiper, R. (2022b, mei 31). Op Shkola krijgen Utrechtse Oekraïners les van Oekraïense docenten – en spelen cijfers even geen rol. *de Volkskrant*. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/op-shkola-krijgen-utrechtse-oekraïners-les-van-oekraïense-docenten-en-spelen-cijfers-even-geen-rol~bea88bbd/>

Kulyk, V. (2006). Constructing common sense: Language and ethnicity in Ukrainian public discourse. *Ethnic and Racial Studies*, 29(2), 281–314. <https://doi.org/10.1080/01419870500465512>

Lado, R. (1957). *Linguistics across cultures: Applied linguistics for language teachers*. Michigan: University of Michigan Press.

Leufkens, S. C. (2019). Eerste hulp bij meertalig onderwijs. De webapp'Moedertaal In NT2'. *FONS*, (9), 4-6.

Lindner, L., & Discriminatiezaken, B. (2002). Ruimtelijke segregatie van afkomstgroepen in Den Haag. Wiens keuze.

Meijer, R. (2022, 20 maart). De scholen kunnen de duizenden Oekraïense leerlingen prima opvangen, denkt minister Wiersma. *de Volkskrant*. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-scholen-kunnen-de-duizenden-oekraïense-leerlingen-prima-opvangen-denkt-minister-wiersma~bc24c8ed/?utm_source=link&utm_medium=app&utm_campaign=shared%20content&utm_content=free

Ministerie van Algemene Zaken. (2022, 3 juni). *Cijfers opvang vluchtelingen uit Oekraïne in Nederland*. Opvang vluchtelingen uit Oekraïne | Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/opvang-vluchtelingen-uit-oekraïne/cijfers-opvang-vluchtelingen-uit-oekraïne-in-nederland>

Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2022, 12 januari). *Migratiebeleid*. Migratie | Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 28 juni 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/migratie/migratiebeleid>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2022, 1 juni). *Leerplicht en kwalificatieplicht*. Leerplicht | Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 29 juni 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerplicht/leerplicht-en-kwalificatieplicht>

NOS. (2022a, 4 maart). *In kaart gebracht: het verloop van de oorlog in Oekraïne tot nu toe*. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2419841-in-kaart-gebracht-het-verloop-van-de-oorlog-in-oekraïne-tot-nu-toe>

- NOS. (2022b, mei 27). *Zelensky tegen Nieuwsuur: "We willen vechten tot laatste snik, maar niet tot laatste mens"*. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2430446-zelensky-tegen-nieuwsuur-we-willen-vechten-tot-laatste-snik-maar-niet-tot-laatste-mens>
- Overbeek, P. (2022, 20 maart). *Waarom we liever een Oekraïner in huis nemen dan een Syriër*. NH Nieuws. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/301434/waarom-we-liever-een-oekraïner-in-huis-nemen-dan-een-syriër>
- Polese, A. (2010). The formal and the informal: exploring 'Ukrainian' education in Ukraine, scenes from Odessa. *Comparative Education*, 46(1), 47–62. <https://doi.org/10.1080/03050060903538673>
- Ramdharie, S. (2022, 3 juni). Zeker tienduizenden doden en 600 miljard schade in honderd dagen oorlog: 'Rusland moet het betalen'. *de Volkskrant*. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/zeker-tienduizenden-doden-en-600-miljard-schade-in-honderd-dagen-oorlog-rusland-moet-het-betalen~b7457b0d/>
- Ramdharie, S., & Lanting, B. (2022, 17 mei). 'Moeilijke dag' voor Oekraïne: Kyiv legt zich neer bij overgave Mariopol; eerste groep militairen uit Azovstal geëvacueerd. *de Volkskrant*. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/moeilijke-dag-voor-oekraïne-kyiv-legt-zich-neer-bij-overgave-mariopol-eerste-groep-militairen-uit-azovstal-geevacueerd~b51e0b27/>
- Ratinggroup. (2022, 25 maart). *The sixth national poll: the language issue in Ukraine*. Geraadpleegd op 11 mei 2022, van https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html

- Reitz, J. G. (2002). Host Societies and the Reception of Immigrants: Research Themes, Emerging Theories and Methodological Issues. *International Migration Review*, 36(4), 1005–1019. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2002.tb00115.x>
- Roach, E. (2022, 12 april). *Education in Ukraine*. WENR. Geraadpleegd op 5 mei 2022, van <https://wenr.wes.org/2019/06/education-in-ukraine>
- Søvik, M. B. (2007). *Support, Resistance and Pragmatism*. Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Stichting nob (z.d.). *Het Nederlands onderwijssysteem • Stichting NOB*. Geraadpleegd op 31 mei 2022, van <https://stichtingnob.nl/artikelen/het-nederlands-onderwijssysteem>
- Stichting Vluchteling. (2021, 14 december). *Vluchtelingen, asielzoekers, migranten: wat is het verschil?* Geraadpleegd op 29 juni 2022, van <https://www.vluchteling.nl/nieuws/2018/7/vluchtelingen%2C-asielzoekers%2C-migranten%3A-wat-is-het-verschil>
- Vansteenkiste, M. (2010). Hoe we kinderen en jongeren kunnen motiveren. Toepassingen van de zelfdeterminatietheorie. (Caleidoscoop, Interviewer), 26.
- Vermeer, P., & Franken, L. (2018). Naar niet-confessioneel levensbeschouwelijk onderwijs in een verzuild onderwijsstelsel: Een pleidooi vanuit de Lage Landen. *Pedagogiek*, 38(3), 287-312.

8. Bijlagen

Bijlage A: Zoektermen literatuuronderzoek

Een overzicht van de zoektermen die voor het literatuuronderzoek zijn gebruikt.

Transfer
 Input hypothesis
 Integratie/integration
 Segregatie/segregation
 Succesvolle integratie/succesful integration
 refugee
 Refugee integration
 Mental health refugee
 Schoolsysteem Nederland
 Ukrainian educational system
 Educational performance immigrants
 Effects new educational system
 Migrant students type of education
 Language conflict Ukraine
 Ukraine language policy
 Refugee trauma
 Symptoms of trauma

Bijlage B: Vragenlijst Oekraïners

De vragenlijst/gespreksonderwerpen aan de hand waarvan de interviews met de Oekraïense participanten plaatsvonden.

Leeftijd

Waar bent u geboren? (stad/regio)

Hoe lang bent u al in Nederland?

Wat is uw moedertaal?

Kunt u wat vertellen over uw tijd op school in Oekraïne?

- Voertaal
- Welke vreemde talen werden er onderwezen
- Kreeg je naast de voertaal ook les in de andere taal? Russisch/Oekraïens
- Waren docenten streng?
- Vakken
- Hoe groot waren de klassen
- Waren er meesters én juffen?
- Werd er onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes?
- Was er aandacht voor LHBTI+?
- Is school leuk? In Nederland wordt school over het algemeen erg leuk gevonden. Hoe is dat in Oekraïne?

Had u voor uw vertrek naar Nederland een beeld van Nederland? Merkt u dat Nederlanders een beeld van Oekraïne hebben? Klopt dat beeld?

Waar zouden volwassenen behoefte aan hebben in lessen Nederlands?

Wat weet u over scholen in Nederland? Denkt u dat dat erg verschilt van Oekraïne?

Merkt u in uw dagelijks leven verschillen tussen Oekraïne en Nederland?

Hoe denkt u dat Nederlandse docenten Oekraïense kinderen het best kunnen helpen in de klas?

Bijlage C: Vragenlijst docenten

De vragenlijst die door docenten is ingevuld en aan de hand waarvan het interview met participant D plaatsvond.

Voor mijn masterscriptie onderzoek ik welke extra ondersteuning Oekraïense vluchtelingen nodig hebben om hun plekje te vinden in het Nederlandse onderwijssysteem. Vul deze vragenlijst zo volledig en uitgebreid mogelijk in. Uw antwoorden zullen anoniem worden verwerkt. Alvast bedankt voor uw hulp.

Aan welke doelgroep geeft u les? (meerdere antwoorden mogelijk)

- *Basisschool*
- *Middelbare school*
- *Volwassenenonderwijs*
- *Anders, namelijk...*

Hoelang staat u al voor de klas

Ruimte voor een kort antwoord

Heeft u zelf Oekraïners in de les?

- *Ja*
- *Nee*

Hoe ziet uw klassamenstelling eruit?

- *Uitsluitend Oekraïners*
- *Een mix van Oekraïners en Nederlanders*
- *Een mix van Oekraïners en anderstaligen*
- *Anders, namelijk...*

Gaan de Oekraïners in uw klas mee met het reguliere onderwijs van uw school? Leg uw antwoord uit

Ruimte voor een lang antwoord

Merkt u dat de Oekraïners in uw klas behoefte hebben aan extra niet-taalgerelateerde ondersteuning? Waar merkt u dat aan?

Ruimte voor een lang antwoord

Aan wat voor extra ondersteuning hebben de Oekraïners in uw klas behoefte? Maakt u hier tijd voor?

Ruimte voor een lang antwoord

Is er in uw klas of op uw school ruimte en tijd voor traumaverwerking? Zo ja, op welke manier?

Ruimte voor een lang antwoord

Merkt u dat de Oekraïners in uw klas gewend zijn aan een ander schoolsysteem? Waar merkt u dat aan?

Ruimte voor een lang antwoord

Merkt u dat de Oekraïners in uw klas gewend zijn aan andere normen en waarden? Waar merkt u dat aan?

Ruimte voor een lang antwoord

Merkt u dat de Oekraïners in uw klas gewend zijn aan andere gebruiken? Waar merkt u dat aan?

Ruimte voor een lang antwoord

Heeft u verder nog iets op te merken over uw ervaring met Oekraïners in de les?

Ruimte voor een lang antwoord